

Solymos Ede szobra Gárdonyiban

■ *Solymos Ede* néprajzkutató, a Türr István Múzeum egykori igazgatója tiszteletére két napos szakmai konferenciára gyűltek össze Magyarország legelismertebb néprajzkutatói 2016. április 21-22-én a bajai városháza dísztermében. Baja város és múzeuma így emlékezett egykori tudós múzeumigazgatójára, dr. Solymos Edére, a hagyományos dunai halászat nemzetközi hírű kutatójára, a város díszpolgárára, aki 2016 januárjában töltötte volna be 90. életévét.

Az emlékülés méltó folytatásaként 2016. május 6-án a *Velencei-tó halászata* monográfia szerzője előtt tisztelegve Gárdonyi Város Önkormányzata és a Velencei-tavi Kistérségért Alapítvány szobrot állított Agárdon, a szabad part melletti csónakkötőnél. *Kontur András* szobrászművész Solymos Edéről készített büsztjének avató

ünnepén részt vett Baja város küldöttsége, valamint Solymos Ede lánya és unokái is. *Zsigó Róbert* államtitkár, Baja és térsége országgyűlési képviselője avatóbeszédében kiemelte: Solymos Ede Baja város díszpolgára, nemzetközi hírű tudós volt, aki a Velencei-tó halászatáról írt monográfiája elismeréseként méltán kapott helyet a tóparton létesített szoborparkban *Herman Ottó* 2014-ben, *Chernel István* 2015-ben avatott szobra mellett. (*Solymos Ede sokáig lapunk szerkesztőbizottságának tagja, haláláig gyakori szerzője volt, így a Bajai Honpolgár minden bajaival együtt méltán lehet büszke arra, hogy városunk egykori jeles polgárának, kiváló néprajzkutatójának emlékét az ország más részében is tisztelettel és megbecsüléssel ápolják – a szerk.*)

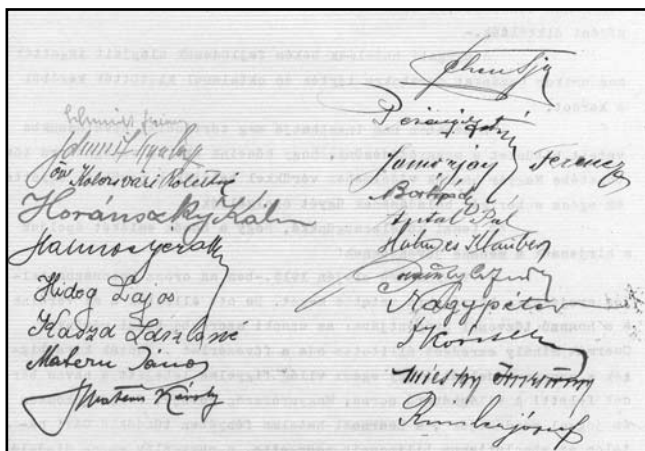
Kovács Zita

E SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

– É

Sarlós István

A Csermák Mihály tér „születése”

■ 1915. január 1-jén az Uzsoki-szoros védelmének irányítása közben halt hősi halált Csermák Mihály ezredes. A köztisztelőben álló háborús hős augusztusi temetése után már felmerültek további lehetőségek az ezredes úr emlékének megörökítésére: közterület elnevezése, emléktábla a szülői házra, szobor/emlékmű állítása, stb. 1926-ban, 11 évvel Csermák halála után a dr. Knézy Lehel kezdeményezésére a vármegyeháza, a kereskedelmi iskola és a tanítóképző előtti teret Csermák Mihály térnek nevezték el. A Czirfusz Ferenc utca végén lakók a városi tanácshoz benyújtott kérvényt aláírásukkal támogatták. A kérvénybe szerepelt még a szülőháza elhelyezendő emléktábla is.

„Tekintetes Városi Tanács!

Minden nemzet annyit ér; amennyire meg tudja becsülni nagyjait, mert nagyaiban önmagát becsüli meg.

Magyarország ezer éves élete mindig küzdelmes volt, s amíg a nyugati nemzetek békésen haladtak a kultúra útjain, addig Magyarország csak fél kézzel munkálkodhatott kultúrája kiépítésén, másik kezéből a kardot letennie sohasem lehetett.

De ezer esztendő tanúsága sem volt elegendő, hogy a nagy nyugati nemzetek belássák Magyarország történelmi hivatását, s mikor a nagy történelmi erők súrlódása következtében éppen Magyarországon pattant az a szikra, melytől az egész világ lángba borult – az egész világháborúért hazánkat tették felelőssé.

A történelmi szemlélet hiánya – a gyűlölet, a tudatlanság rossz tanácsadó, de ezek ültek bírói széket, amikor a trianoni szerződést diktálták.

A nyugati hatalmak békés fejlődésük alapjait ingatták meg amikor hazánkat darabokra törték és oktalanul kiütötték kezéből a kardot.

Ez azonban nem in-gathatja meg történelmi hivatásunkba vetett hitünket, s meggyőződésünk, hogy hőseink, akik a világháború történeté-be magyar hazánk védel-mében vérükkel beirták a nevüket, egyúttal az egész emberiség haladásának ügyét szolgálták.

Ez teszi kötelességün-ké, hogy a hősök emlé-két ápoljuk, s hirdessük a messze jövődőknek!

A világháború elején 1915-ben az orosz kolosszus teljes erejével a Kárpátokra vetette magát. De ott állottak a mi véreink, s a hosszú tűzvonal gyúpontjába: az uzsoki szorosba baj-jai vérünket Csermák Mihály ezredest állította oda a fővezéret. Tudták kire bízták a szoros védelmét! Egy egész Világ figyelme lebegett a havas bércek felett! A világháború sorsa, Magyarország jövője forgott kockán és joggal mondhatjuk, a zsarnoki hatalma fényében tündöklő cári hatalom az abszolutizmus bilin-cseit csörgette, a nagyszláv eszme diadalmas zászlóját lebegtette felettünk.

Csermák ezredes hű magyarjai élén négy-szer verte vissza az orosz támadást, az 5.-ik támadásnál két golyótól találva halt hősi halált, de az orosz túlerő megtörött, s a haza megmenekült.

Nem lehet, hogy Csermák Mihály ezredes, az uzsoki hős neve csak a történelem lapjain élje halhatatlan életét; kell, hogy a város polgársá-ga nagy fia emlékét méltóképpen megőrizze!

Mély tisztelettel alólirottak, mint a Czirfusz Ferenc utca lakói azzal a kérelemmel fordulunk a Tekintetes Városi Tanácshoz: méltöz-tassék azon teret, mely szülőháza /Czirfusz Ferenc utca 35. és 42. sz./ előtt elterül a vármegye és kereskedelmi iskoláig Csermák Mihály térnek elnevezni, s egyben a szülőhá-zának márvány táblával való megjelölésének ügyét kezdeményezni.

Hirdesse a tér; hirdesse a márványtábla az utódok kegyeletét és szolgáljon a nagy ősök emléke intő példaul: „Mindent a hazáért!”

Baja, 1926. június 22.”

A város vezetéséhez július 7-én érkezett meg hivatalos postával a kérvény, feladói dr. Szabovlyevits Dusán és dr. Knézy Lehel vol-tak, mindketten a törvényhatósági bizottság tagjai. Csermák Mihály első világháborús tettei és a városvezetés személyes támogatás

mellett a soron következő közgyűlésen a tér elnevezéséről tartott szavazás igazából for-maság volt. Július 22-én dr. Vojnics Ferenc polgármester felkérésére a kérvényt Knézy Lehel ismertette, majd ellenszavazat nélkül elfogadták és a közgyűlési határozatot ráve-zették a hivatalos beadvány hátoldalára.

„Több bajai lakos kéri a Czirfusz Ferenc utca 35. és 42. sz. házaktól a vármegye és ke-reskedelmi iskoláig elterülő térnek „Csermák Mihály tér”-re leendő elnevezését.

H. [határozat]

A törvényhatósági bizottság a világháború-ban dicsőséggel és haláláig hősiek önfelál-dozással küzdő uzsoki hős városunk szülöttje emlékének megörökítésére elrendeli, hogy a Czirfusz Ferenc utca 35. és 42. sz. háztól a vármegyeház és kereskedelmi iskoláig elterülő tér „Csermák Mihály tér” névvel jelöltesse, s megbizsa a városi tanácsot, hogy az új elnevezéssel kapcsolatos munkálatokat fog-a-natosítsa.

Baja város törvényhatósági bizottságának 1926. évi július 22.-i közgyűléséből.”

A tér elnevezéséről döntött a közgyűlés, de a szülőháza az emléktábla elhelyezéséről nem szól a határozat, ezt egy későbbi – 1930-as évek – időpontra halasztották. A második világháború, és az azt követő politikai változá-sok miatt az emléktábla elhelyezésére 1998-ig várn kellett. A hosszabb távú városfejlesztési tervekben szerepelt egy szobor felállítása is a róla elnevezett téren, de ez csak terv maradt. A második világháború után a teret Marx Károly térre nevezték át, majd ide költöztették a távolsági buszpályaudvart. Csermák Mihály neve az 1926-os állapotot helyreállítva a rend-szerváltás után került vissza a hivatalos bajai térképekre.

Köszönetnyilvánítás

Solymos Ede születésének 90. évforduló-ja alkalmából **Baja Város Önkormányza-ta, a Magyar Néprajzi Társaság, a Pécsi Tudományegyetem Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, és a Türr István Múzeum** tudományos konferenciát ren-dezett áprilisban.

Solymos Ede családja ezúton is hálás köszönetét fejezi ki a szervezőknek és az előadóknak az igazán színvonalas, sikeres rendezvényért. Valamint megköszönjük az érdeklődő hallgatók részvételét is.

Az első magyar „hadügyér” – Mészáros Lázár

■ *Márciusban Mészáros Lázár szobrának avatásán, majd az egykori bajai honvédelmi miniszter újratemetésének 25. évfordulója kapcsán kétszer is városunk vendége volt HERMANN RÓBERT történész, a Hadtörténeti Múzeum és Intézet parancsnokának tudományos helyettese, 1848/49 történetének egyik legkiválóbb hazai kutatója. A jeles hadtörténész két, érdekes történetekben is bővelkedő előadásában idézte fel a Bajáról származó MÉSZÁROS LÁZÁR katonai és politikai pályáját. Lapunk kérésére ennek foglatatát jelen, Mészáros honvédelmi miniszterré válásának történetét következő számunk részére bocsátotta rendelkezésre. (M. J.)*

Mészáros Lázárról, az első független felelős magyar minisztérium hadügyminiszteréről hosszú időn át meglehetősen ellentmondásos kép élt a köztudatban. *Petőfivel* történt nevezetes összetűzése következtében mint „nyakravalós tábornok” vonult be az irodalomtörténetbe, s ez a kép, a formákat a tartalomnál előbbre helyező unalmas hivatalnok-katona képe kísértett a történeti irodalomban és a publicisztikában is.

Az 1848. augusztusi katonaillesítési vitában szembetalálta magát a *Batthyány*-kormány baloldali ellenzékével s az ezt támogató radikális sajtóval, de a kormánypárti képviselők jelentős része is „nemzetibb” hadsereget akart annál, mint ami Mészáros szakmailag kiérleltebb törvényjavaslata következtében létrejött volna. *Batthyány* lemondása után a végrehajtó hatalmat gyakorló Országos Honvédelmi Bizottmányban *Kossuth*tal voltak állandó hatásköri összeütközései.

A harctéren sem termelt számára több bábér. Mészáros nem volt tehetséges hadvezér, s így alakja elhomályosult a szabadságharc sikeres hadvezérei, *Görgei, Bem, Damjanich, Klapka, Perczel* mögött. Saját megítélése szerint katonai tudománya nem haladta meg néhány lovasezred vezénylését, s arra a szomorú nevezetességre is szert tett, hogy nemcsak csatát nem nyert, de még győztes ütközetben sem vett részt soha. Ugyanakkor nem tartozott azon vesztes hadvezérek közé, akik csak alárendeltjeikben vagy előljáróikban keresték a hibát: saját felelősségét soha nem leplezte el.

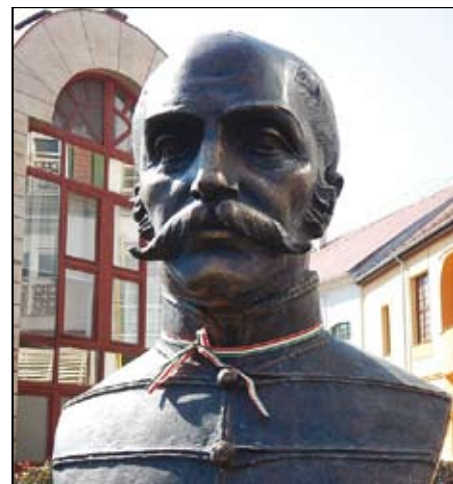
Holott Mészáros, mint a *Batthyány*-kormány egyetlen, 1848 októberé után is hivatalban maradt minisztere, hervadhatatlan érdemeket szerzett már ezzel a maradással is, hiszen a honvédsereg többtucatnyi tisztje számára az ő személye jelentette a garanciát arra, hogy az önvédelmi háborúban a magyar fél áll a törvényesség talaján. Pedig megtehetné volna, hogy annyi kollégájához hasonlóan, 1848 októberében visszavonul, vagy átmegy a másik oldalra, mint a korábbi ideiglenes hadügyminiszter, *Franz Ottinger* tábornok.

Mészáros azonban hihetetlenül kötelességtudó és morális ember volt. Nem szívesen

vállalta el a hadügyi tárcát, de ha már elvállalta, igyekezett teljes tudásával, becsülettel megfelelni feladatának. Kénytelenségből, jobb jelölt vagy jelentkező híján lett 1848 őszén a délvidéki főerők, 1848 decemberében az északi hadtest, 1849 júliusában a magyar főserg vezére, de ha már vezérkedni volt kénytelen, mindent megtett előbb Szenttamás bevételéért, majd *Schlik* hadtestének kiszorításáért, végül a magyar haderő összehangzó működéséért; nem rajta, hanem a körülményeken múlt, hogy oly kevés sikert aratott.

Mészáros becsületes, jó humorú, nagy intellektusú katona volt. Elég, ha kezünkbe vesszük emlékiratait vagy leveleit, s látszik, hogy igen kiterjedt humán műveltséggel rendelkezett; pl. rendszeresen olasz eredetűben idézte *Dante Isteni színjátékát*. Tájékozott volt a kor legfrissebb eszmeáramlataiban, de értekezést írt a Szentháromságról is. Levelezett *Széchenyi Istvánnal*, a reformmozgalom elindítójával. Sokirányú érdeklődés és képzettség jellemezte, lefordított egy értekezést a selyemhernyó-tenyésztésről, megszerezte *Széchenyinek* egy hengermalom-tervét. Katonánál szokatlan módon a háborút „ész- és emberiségellenes” jelenségnek tartotta. A Magyar Tudományos Akadémián távollétében felolvasott székfoglaló értekezésében a katonaság békebeli alkalmazásának lehetőségeiről elmélkedett.

Mészárosnak viszonylag kiterjedt kapcsolatai voltak a hazai reformellenzék körében. Előfizetője volt a *Kossuth*, *Szalay László*, majd *Csengery Antal* szerkesztette *Pesti Hírlapnak*. (Ebből értesült egyébként saját miniszteri kinevezéséről is). Valószínűleg *Széchenyi* révén ismerkedett meg *Deákkal*, *Eötvössel* és *Klauzál Gáborral* is. A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává történt választását *Széchenyin* kívül még olyan személyiségek támogatták, mint *Eötvös József* és *Vörösmarty Mihály*. Tudjuk, hogy levelezett *Csány Lászlóval*, a zalai ellenzék egyik vezetőjével is, akivel még az 5. (Szárd király) huszárezrednél ismerkedtek meg. Részvényese volt a Vukovár-Fiumei Vasútnak, a reformellenzék *Kossuth* vezette szárnyához kötődő gazdasági vállalkozásnak.

Mészáros Lázár mellszobra

Mindezek ismeretében tehát nem meglepő, hogy 1848 márciusában *Batthyány* Lajos miniszterelnök Mészárost kérte fel az alakítandó kormányban a honvédelmi tárca átvételére. *Kossuth* is ajánlhatta őt, de pártolói között lehetett *Eötvös* és *Deák* is, noha az ő Mészároshoz fűződő személyes kapcsolataira még kevesebb a konkrét adatunk, mint *Kossuth* és Mészáros kapcsolataira. Mészáros nemzeti elkötelezettségéhez kétség nem férhetett, magas rangja, intellektuális képességei és politikai kapcsolatrendszere egyaránt alkalmassá tették e pozíció betöltésére. Ha az alkalmasság minimális feltételének az egyéni tisztességet tekintjük, a választás kétségkívül jó volt. Mészáros mindvégig kitartott az ügy mellett, s amikor a szabadságharc a döntő temesvári vereség után véget ért, az emigrációt választotta.

A személyes tisztességhez azonban Mészárosnál nem párosult az az erély, amire egy ilyen fontos poszt betöltésénél szükség lett volna. Így aztán a hadügyek intézésében mindvégig afféle másodhegedűs volt előbb *Batthyány*, majd október elejétől *Kossuth* mellett. Jó szakminiszter volt, aki értette az adminisztrációt, össze tudta válogatni munkatársait; ugyanakkor nem tudott és nem akart politikus miniszter lenni, s idegenül mozgott a politikai viták, a pártcsaták terén. Keresetlenül őszinte modora nem tette őt alkalmassá arra, hogy a frissen nyert szabadságában tobzódó sajtó, illetve a parlamenti vitákat befolyásolni próbáló országgyűlési karzat kedvence legyen. Jellemző, hogy 1853-ban, Amerikába tartó hajútóján, amikor a fél utazóközönség már tengeribetegségtől szenvedett, és megkérdezték tőle, hogy érzi magát a vadul hullámzó tengeren, így válaszolt: „Csak úgy, mint miniszter koromban.”

Önnön ténykedését is kellő iróniával figyelt, s ilyen módon bírta az egész politikai elit megbecsülését. Ennek jellemző példája, hogy a hadügyminiszterségről való lemondása után a feldunai hadsereg parancsnoksága 1849. április 23-án nyilatkozatban búcsúzott Mészárostól: „Éve múlt, mióta Ön az alkotmányos Magyarhon felelős hadügyminiszterségével megbízottat.

S hazánk legnehezebb napjaiban hazafüti hűséggel, rendíthetetlenül megállva helyén, büszke öntudattal lépett le kiérdemelt polgári nyugalomba.

Kíséri Önt az egész magyar hadsereg tisztelete és állandó emlékezete.

Vezetése mellett keletkezett hadseregünk ki fogja vívni hazánk szabadságát, s a csemete, melyet [!] Ön ápolt, törzse izmosult, melynek árnya alatt a szabad és független magyar hon rövid idő alatt kitisztítva ellenségeitől, s felszabadítva áruló elnyomástól, bizton fog pihenhetni.

Áldás Önre és szerencse.”

A dolog érdekessége, hogy a nyilatkozatot három olyan tábornok, Görgei, Damjanich és Klapka írta alá, akiknek hadtestparancsnokként többször is volt hivatali vagy személyes konfliktusuk Mészárossal.

Mészáros az emigrációban is megmaradt békítő, a konfliktusokat inkább elsimítani, mint élezni szerető személyiségnek. Noha korántsem volt hízelgő véleménnyel az emigráció vezetőiről, köztük főleg Kosuthról, s e véleményét emlékirataiban meg is örökítette, ugyanakkor nem vett részt az emigráció egységét veszélyeztető belső és nyilvános vitákban. Noha 1851-1852-ben a nyugati magyar emigráción belül komoly szakadások jelentkeztek, Mészárosról az egymásra kígyót-békát kiabáló emigráns politikusok mindegyike jó véleménnyel volt, s ő maga is mindvégig mindenkivel tartotta a kapcsolatot, aki azt igényelte. Igazi polgárosult nemesként viselkedett: Amerikában farmerként, majd tanítóként kereste kenyerét, s idegen volt tőle, hogy a főállású emigránsként teremtsen magának egzisztenciát.

A Mészáros iránti érdeklődés az 1970-es évek második felében élénkült meg, előbb akkor, amikor *Nemeskürty István* a negyvennyolcas hadsereg katona forradalmáraitól írott munkájában megpróbálta, úgymond „rehabilitálni” Mészárost, majd akkor, amikor alig egy év múlva, a sajtó hírt adott arról, hogy a Mészáros hamvainak is helyt adó titleyi temetőt fel akarják számolni, s azokat a csontokat, amelyekért a hozzátartozók nem jelentkeznek, közös sírba akarják temetni. A honvédelmi és a kulturális minisztérium diplomáciai akciót

kezdeményezett a csontok hazahozatalára, a másik oldalon viszont egy emigráns szervezet – Mészáros nem létező végakarataira hivatkozva – megakadályozta a csontok hazahozatalát.

A kutatás megelégnülését jelzi Mészáros akadémiai székfoglalójának kiadása, illetve azok a – nagyobb részt *Ács Tibor* nevéhez köthető – tanulmányok, amelyek az első magyar hadügyér pályájának egyes szakaszait mutatják be. A Mészáros 1991. évi bajai újratemetése alkalmából tartott konferencia előadói főleg Mészáros 1848-49-es és emigrációs ténykedését állították vizsgálódásuk középpontjába. Az életmű kiadásában így is komoly adósságai vannak a magyar történettudománynak, hiszen Mészáros emlékiratai és emigrációs levelezése mindmáig csak csonka és pontatlan kiadásban hozzáférhető.

Mészáros életpályája több tanulsággal is jár számunkra. Az egyik az, hogy a személyiség harmóniájában a morális tartás többet ér a sikernél. A másik: a látványos sikerek – mint amilyen a honvédsereg 1849 tavaszi hadjárata is volt – feltételeit gyak-

ran olyan emberek teremtik meg, akik a győzelmi tablókön nem is látszanak.

Hermann Róbert

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ,

Munkácsy Mihály utca 9.

BERMIN ABC, Vöröskereszt tér 1.

CBA Belvárosi ABC, Eötvös utca 1.

CBA Delta Market,

Szabadság utca 44.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Lira Könyvesbolt,

Déri Frigyes sétány 5.

Nacsa ABC, Szent László utca 20.

Nagy István Képtár, Arany János utca 1.

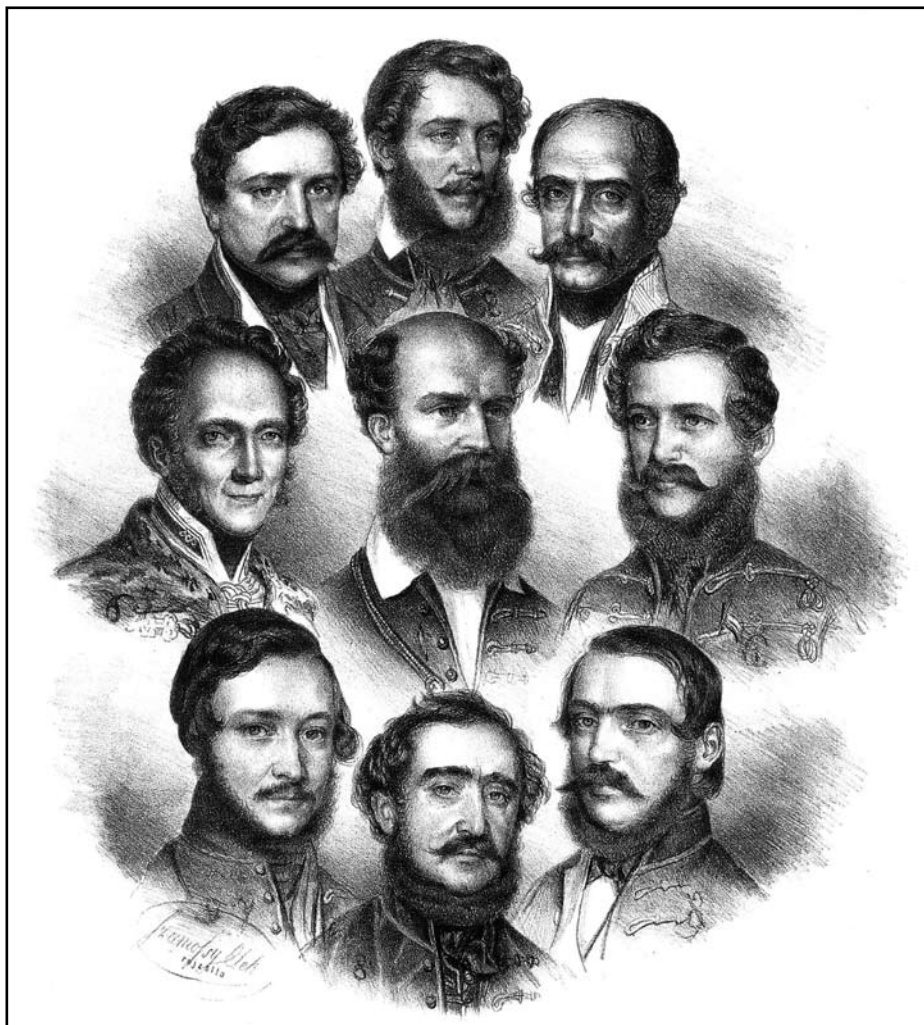
Sirály ABC, Sirály utca 4.

Tourinform Iroda, Baja Marketing Kft,

Szentháromság tér 11.

Okos Játékok boltja Eötvös u. 7.

Gazdabolt Piacsarnok

Batthyány kormány

Szeretettel gyógyítani

Dr. Buda Lászlóval önismeretről, hagyományos és új típusú orvoslásról, testünk üzeneteiről

■ *Meghökkenítő szemlélettel áll elő munkája során dr. Buda László pszichiáter, a szomatodráma terápiás módszer megalkotója. Azt vallja: meg lehet tanulni beszélgetni a testünkkel, és ez a figyelem- és szereteteli kommunikáció a gyógyulás egyik kulcsa. A bajai születésű pszichiáter néhány éve már a szakma fősodrába tartozik, teltházias előadásokat tart a közkezdelt Nyitott Akadémia sorozat keretében, első könyve (Mit üzen a tested?) már a megjelenés évében bestseller lett. Tavasszal ismét Baján tartott előadást a városi színházteremben, ebből az alkalomból készült az alábbi beszélgetés, amelyben többek között sikerének titkát igyekeztünk körbejárni.*

– A siker talán másként fest kívülről, mint belülről. Nem érzékelek jelentős változást: a sikeresség meg sem jelenik a gondolatvilágomban. A belső világomnak fontosabb, hogy mit szeretnék közölni az emberekkel. Azt azonban mostanában tapasztalom az előadásaimon, amikor belenézek az emberek szemébe, akkor már kezdetben érezhető egyfajta mosolygós rokonszenv, mintha régóta ismernék egymást. Ez a fogadtatás mindig nagyon jólesik. Alighanem olvasták a könyvemet, és úgy érzik, ettől kicsit közelebb állunk egymáshoz.

– *Gyermekkorodban mi akartál lenni?*

– A gyerekkor nekem teljesen a játék, a kreatív kísérletezés jegyében telt. Mikor elértem azt a kort, amikor érdemes lett volna elgondolkodnom bármin is, nagyon le voltam maradva a többiekhez képest. Tanáraink közül pedig többen is azt gondolták, hogy az ő tantárgyukat lenne érdemes továbbvinnem. Éreztem, hogy sok mindenhez lenne kedvem, a gimnáziumi évek alatt sok mindenbe bele is fogtam. Olyasmivel akartam foglalkozni, ami igazán érdekel, kerestem az utamat. Végül, bár ez nem hangzik túl fennköltlen, a legnagyobb presztízsű pályát akartam választani, ahová a legnehezebb bejutni. Akkoriban az orvosi egyetem számított a csúcsnak: nehéz felvételi, hosszú képzési idő. Így dőlt el.

– *A gyógyítás, a világmegváltás nem is szerepelt a terveid között?*

– Nem ilyen megfontolásból született a döntés. Általános orvosnak készültem, az tágabb perspektívának tűnt. A segítség, a gyógyítás, az emberi test minél jobb megismerésének vágya az egyetemi évek alatt bontakozott ki. Eleinte fogalmam sem volt, mi a lényeg. Aztán megértettem: rendkívül hangsúlyos, hogy az emberi test minden porcikáját ismerni kell, ám ennek sokáig semmilyen hasznát tapasztalhattuk. Ez az egyik legnagyobb kihívása az egyetemi tanulmányoknak, hogy rengeteg időt és ener-

giát fektetünk valamibe, aminek a haszna egyáltalán nem látszik. A végén is az volt a határozott érzésem, hogy továbbra sem tudok semmi használhatót, még mindig a startvonalnál állok. Rosszul érintett, hogy ha 6 év tanulás után valaki komolyan megkérdezte tőlem, mi okoz egy betegséget, nem tudtam válaszolni. Talán elmondhatam neki, hogy zajlik le a betegség eleje, mivel függ össze, de hogy mitől alakult ki, az teljes homályban maradt. Ez csalódással töltött el a pályakezdésem idején.

– *A pszichiátriára hogyan találtál rá?*

– Úgy éreztem, bár rengeteg tanultam, mégsem lettem okosabb az emberi test és a betegségek gyógyítása tekintetében. Egyetemi tanulmányaim félideje táján kezdett érdekelni az emberi lélek, vonzott a pszichológia, a társadalomtudományok és minden, ami nem kötődik az anatómiai-patológiai alapú világgéphez. Nem ismertem még a pszichiátriai szakma lényegét, ezért elkezdtem tanulni. Rá kellett jönnöm, hogy a tudományunk nagy része itt is hasonló alapon működik: megpróbálunk értelmes diagnózisokat alkotni, vagy betegségeket megnevezni, hogy tudjuk, milyen gyógyszer adjunk rá – ami vagy használ, vagy nem. Az ember mélyebb megismerésére azonban ott sem volt idő és tér. Egy idő után ez a keret is szűk lett nekem.

– *Miért van az, hogy az orvosok döntő többsége ilyenmin nem törli a fejét, hanem diagnózist állít fel, tüneti kezelést végez, és nem gondolkodik az okokon?*

– Annyi energiát kell befektetni a szakma elsajátításába, hogy utána az ember nem szívesen hagyja csak úgy veszni. Aki azonban elindul azon az úton, hogy kicsit zárójelbe teszi a kizárólag biológiai szinten gondolkodó és tevékenykedő orvoslást, nagyon sokat fektet abba is, hogy elfelejtse, amit addig tanult. Így ébredhet fel ebből a világgép-szintből, és valami elmélyültebb, integráltabb világgépet alakíthat ki az em-

dr. Buda László

berrel kapcsolatban. Jó néhány háziorvos kollégám jelentkezett be hozzám páciensnek, mert nem bírják azt, ami a szakmában zajlik. Gyakran elmondják: tudják, hogy nem lehet egy nap alatt emberek tucatjait érdemben ellátni; hogy nagyon komoly gondokhoz vezet, ha három mondat után felírnak egy receptet, de ha valaki évtizedek óta teszi, aligha tud már ebből kimozdulni. Szerencsére egyre többen képzik magukat tanfolyamokon, nyitnak olyan dolgok felé, amelyek nem a hagyományos orvoslásba tartoznak.

– *Emlékszel a pillanatra, amikor eldöntötted, hogy más úton akarsz járni?*

– Már a pszichiátriai szakvizsgám után is tudtam, hogy nem ez lesz az utam. Nagyjából akkor búcsúztam el az egészségügyi rendszerben való munkától, és fordultam a pszichoterápia felé. Az érdekelt, hogyan segíthetünk lelki zavarok esetén. Azt kutattam, mit tehetek, ha nem akarok gyógyszert felírni. A pszichoterápia először azt az arcát mutatta nekem, ahol két ember beszélgetése zajlik. Nekem azonban nem tűnt elég hatékonynak, bár nagyon szerettem beszélgetni, megérteni, közösen gondolkodni. Úgy éreztem, hatékonyabb módszert kell keresni, mert előtört eljárt az idő. Elkezdtem keresni a játékos, cselekvés-orientált terápiás irányokat, így találtam a pszichodráma. Tíz évig tagja voltam a rögtönzésen alapuló pécsi *Playback Színháznak*, ahol minden addiginál jobban megtanultam odafigyelni az emberekre.

A playback színház lényege, hogy hallunk néhány szubjektív, nem összeszedett, zavaros mondatot, amelyet egy-két perc múlva a színpadon a lehető legmélyebb árnyalatában le kell játszani. Ehhez nem csak rögtönözni kell nagyon jól, hanem a megértés képességét is minél jobban el kell mélyíteni. Ez nagy hasznomra vált, a mostani munkám során sem kell sok idő ahhoz, hogy megértsek valakit: elég hamar fel tudom ismerni a mozgatórugóit, a számára fontos elemeket.

– *Pszichoterapeutaként kötelező az önismereti út. Neked ez milyen felismerésekkel járt?*

– Az önismeret azóta is központi kérdés a munkámban. Az önismereti út egyfajta fókuszváltást jelent. Befelé, magunkra figyelünk: ki vagyok, mit keresek ott, ahol vagyok, hogyan tanultam meg félni, szeretni, milyen erők mozgatják az életemet. Számomra sok minden vált világossá ebben a folyamatban. Az egyik, hogy miért igyekszem annyira tökéletes lenni, mindenkinek megfelelni, miért leszek feszült, ha nem tudok tökéletes munkát kiadni a kezemből, vagy ha olyan emberekkel kell együtt dolgoznom, akik ezt nem tartják fontosnak. Elkezdtem feltérképezni a belső önkritikus rendszeremet, ami miatt oly gyakran váltam feszültté. Izgalmas volt ezt feltárni. Amikor a mi generációnk cseperedett, a szigorúbb követelmény-támasztás, a gyerekek valamihez való igazodása volt a természetes. Komoly dorgálás járt azért, ha nem teljesítettünk képességeink megfelelően az iskolában, vagy valami rosszat követtünk el. Ezt a szigort az ember hajlamos beépíteni és magában táplálni felnőtt korában is, amikor már elvileg „önálló”.

Nemrég a lányom elhagyta a kabátját egy bevásárlóközpont egyik üzletében, de

nem tudtuk, melyikben. Ott álltunk zárás előtt, kabát nélkül, mindannyian feszülten, és eszembe jutott: tipikusan olyan helyzet, amelyben én talán annak idején komoly szidást kaptam volna... Én azonban, szülőként, inkább részvétel érzésem, és elkezdtük együtt keresni a kabátot. Engem a szüleim nagy szeretetben és odafigyeléssel neveltek, de akkoriban egész máshol voltak a súlypontok és a határok...

Nagyon foglalkoztat az is, hogyan fejleszti ki az ember az együttérzést önmagával szemben. Ha egy gyereknek eltűnik a kabátja, az trauma. A büntetés azonban csak nehezíti a helyzetet; az élmény félelemmel, feszültséggel és tehetetlenséggel tölti el, hiszen maga is szeretné visszakapni a kabátját. Elsősorban együttérzésre van szüksége. Én is jó néhány dolgot elvesztettem gyermekkoromban, és ezeknek inkább büntetés lett a vége, nem együttérzés. Ha ezeket az élményeket feltérképezzük, akkor felnőtt korban megnyílik a lehetőség, hogy egy-egy nyitva maradt sebet begyógyítsunk. Terápiás vagy önismereti folyamatban nem azért megyünk vissza múltbéli élményekhez, hogy vájkáljunk bennük, hanem azért, hogy szeretettel gyógyítsuk őket. Ha csak a szőnyeg alá söpörtük őket, ezek nem öregszenek, nem gyógyulnak be: ugyanúgy fájnak, amikor az ember visszamegy hozzájuk. Sokan felnőttként értik meg, hogy csak akkor van értelme az önismeretnek, ha önellátással, önszeretettel párosul, ellenkező esetben csak tovább mélyíti a sérülések rendszerét, az önkritikát, tovább árnyalja az önmagáról alkotott negatív képet, és ettől nem lesznek boldogabbak.

– *Azért kell annyit beszélni róla és tanulni az önszeretetet, mert a mi generációnk gyermekkorában nem ezt kapta? Hamarabb*

beépítettük a negatív önképet és az önkritikát, mint a jót?

– A legtöbben ezen mentünk keresztül, de nem csak a szülőkre kell gondolni. A szülői szerep speciális. Azt is mondhatjuk: a szüleinktől tanuljuk meg elsőként, hogyan kell szeretni, és tőlük kapjuk meg a legfontosabb traumákat és sérüléseket is. (Ettől szülő a szülő.) Nem lehet úgy felnőni, hogy teljesen kizáródjanak a megsebző élmények, mert hozzátartoznak az élet rendjéhez. A törzsbe vagy társadalomba való betagozódás során előbb-utóbb találkozunk azzal a mellbevágó ténnyel, hogy amit szeretnénk, nem működik; vannak határok, meg kell tanulni a szabályokat. Jó esetben ezt a szülő úgy segíti, hogy a folyamat minél könnyebb, játékosabb legyen. A feltétel nélküli szeretet és elfogadás élménye azonban nincs meg minden esetben, sokkal nyersebben érkeznek információk a szüleinktől, aztán a közösségekben a többiekől is. Komplet „traumatizáló rendszer” (óvoda, iskola stb.) épül erre, ahol meg kell tanulni olyan élményeket átélni, mint a szégyen, az elégtelenség, sikertelenség, kiközösítettség, ami később komoly mellékvágányra terelheti az ember életét. Ha valaki felnőtt életében azért próbál teljesíteni és igyekezni, mert még mindig valamelyik szülőjének akar bizonyítani, vagy az számít neki, hogyan győzze le a kortársait, akkor lehet, hogy elmegy mellette az élet, és nem találja meg azt, amiben igazán jól érezné magát.

Vannak családok, ahol a szorongás kompenzálása érdekében a gyereket istenítik, belenevelik, hogy jobb a többieknél – így is nagyon nehéz a felnőtt életbe lépni. A mi gyerekkorunkat inkább a „hajtanod kell, tenned kell, hogy megfelelj” alapélmény jellemezte. Emiatt ha egy felnőtt ember talál valamit, ami nem stimmel az életében vagy önmagában, akkor többnyire két irányba megy el. Az egyik a menekülés, a figyelemelterelés, az önbódítás (tévészés, ivás, vásárlás stb.), a másik a harc magunkkal, amikor átveszi az irányítást az önkritika, önbírálat, önbántalmazás, önszabotázs. Az egyik legjobb példa erre a fogyókúra. Rengeteg ember fogyókúrázik, pedig mindenki tudja, hogy rettenetesen rossz hatásfokú dolog ez, nem nagyon szokott összejönni. Talán azért is olyan sikertelenek ezek a folyamatok, mert a legtöbb fogyókúra önutálatból, önelutasításból, undorból, viszolygásból, a saját testünkkel való háborúskodásból indul. Hosszabb távon, elutasításból nem születnek jó dolgok.

A test olyan, mint a csecsemő – az érti a nyelvét, aki ismeri és szereti. Ha ez nem áll fenn, marad a találgatás. Hasonlóképp, ha

nem értjük, mi zajlik bennünk, kénytelenek vagyunk elvinni ide-oda a testünket, próbálkozni mindenfélével, találgatni. Az orvosok is találgatnak, bár ők valamennyivel jobban ismerik a test működését, de szeretetről esetükben nem beszélhetünk, így aztán elkezdődik a nagy találgatós társasjáték. Időnként tényleg Voltaire cinikus megjegyzése válik valósággá: az orvosok gyógyszereket rendelnek, melyekről csak nagyon keveset tudnak, betegeknek, akikről még kevesebbet tudnak, olyan betegségekre, melyekről semmit sem tudnak.

– *Lehet mindenkihez szeretettel viszonyulni, akik hozzád fordulnak? Létezik ez a fajta szeretet?*

– Nem csak lehet: kell is. Eljön hozzám valaki, akit akkor látok először. Időt szánunk arra, hogy megismerjük egymást, főként hogy én ismerjem meg őt. Ez már túlmutat a hagyományos orvos-beteg találkozón, de a pszichoterápiás találkozón nem, hiszen figyelni kell az adott emberre és minél jobban megérteni a működését. Közben zajlik bennem egy másik folyamat, amelynek én többnyire tudatában is vagyok: szeretet ébred bennem iránta. Ha nem azonnal történik meg, elkezdem minden érzékszervemmel figyelni őt, keresve, mely hullámhosszon kezdek aktiválni magamban a szeretet-élményt. Amikor ez bekövetkezik, tudom, hogy mostantól kezdünk biztonságos módon találkozni. Ilyenkor a szeretet nem pusztán a szimpátiára épül. A lényeg, hogy tudok-e kapcsolódni ahhoz, ami neki fáj, ami benne szomorúságot, feszültséget okoz. Nem mindenki dolgozik így – van, aki igyekszik távolságot tartani, mert azt gondolja, hogy a határok kijelölésével megelőzheti a kiégést. Nálam az ellenkezője határos: ahhoz, hogy ne égjek ki, és jó eredménnyel dolgozzam, nem húzok határokat, hanem minden módon igyekszem átvenni és befogadni, amit a páciens mond, és – amennyire csak lehet – a saját testemben is megérezni a történetet, amit odahoz. Ez azért is hasznos, mert így azt is meg fogom érezni a testemben, ha megkönnyebbül, ha valami jó történik velem, ha a helyére kerül benne valami. Ilyenkor a találkozó végére én is felszabadulást érzek.

– *Ez a szereteteli hozzáállás segíti a páciens az önszeretet fejlesztésében?*

– Remélem, igen. Egyszer egy hölgy páciensem belépett a szobába, én pedig – ahogyan egyébként is – kedvesen, kézfogással köszöntöttem, hellyel kínáltam, mire ő elsírta magát. Egy ideig hagytam, majd érdeklődtem: minek szólnak a könnyei. Elmondta: nem volt hozzászokva sehol ilyen kedves fogadtatáshoz, és annyira megérintette, hogy feltört belőle a sírás. Nyilván

mélyebb szomorúságról volt szó, mégis elgondolkodtató, miért nem vagyunk kedvesebbek egymáshoz. Alkalmazhatjuk a ridegebb, szigorúbb bánásmódot is, de ilyenkor néha egészen hirtelen és mélyen megérint, ha mással szembesülünk. Az önmagunkkal való kedves bánásmód a *szomatodráma* egyik alapvető gyakorlata.

– *A szomatodráma saját módszer?*

– Igen, bár maga a módszer, hogy tanuljunk meg beszélgetni a testünkkel, önmagában nem új. Inkább az újszerű, ahogyan az évek során összeállt, és váratlan inspirációként megjelent bennem. Hogy megértsük, mit üzen a testünk, a legcélszerűbb megtanulni személyesen beszélgetni vele, és közvetlenül megkérdezni tőle. Az sem újdonság, hogy az emberi test kifejez olyan dolgokat, amelyek a tudatnak is lényegesek lehetnek. Ezt próbáljuk felfedezni, amikor a test síkján keresztül betekintünk a lélek, az érzélem világának síkjába. Kiindulópont a *Kedves Testem!* elnevezésű gyakorlat, amikor az ember saját testével elkezdi beszélgetni, egy játszótárs segítségével. Ha ott áll egy ember, aki intuitív módon megérzi, milyen az, amikor Testként hallgatja a másik mondanivalóját, akkor ebből érdekes, gördülő, érzelmekkel teli párbeszéd jöhet létre. A legtöbb felnőtt ember számára ez már önmagában is abszurdnak tűnik. De gondoljuk ezt át! Van egy tudatom, amely nem azonos a testemmel. Tudok reflektálni a testemre, viszonyulhatok hozzá, ami annyit jelent, hogy nem vagyok egyenlő vele, mégis nagyon szoros a kapcsolat a testem és a tudatom között. Reggel együtt ébredünk, egész nap együtt vagyunk, este együtt bújunk ágyba: inkább az a fura, hogy ezt a kapcsolatot ennyire elhanyagoljuk... Szerintem épp az az abszurd, ha nincs semmiféle tuda-

tos kommunikáció tudat és test között! Nos, ez a gyakorlat sokaknak megrendítő lehet, gyakran meghatódába is torkollik, ha az ember túljut a közönyön, a zavarodottságon, és igazán megérzi ezt a kapcsolatot. Új világok nyílhatnak meg előtte. A gyakorlat során az embernek készítenie támadhat, hogy megölelje a Testét, vagy valamilyen módon kifejezze a szeretetét iránta. Lássuk be: nagyon hálásak lehetünk a saját testünknek, bármilyen állapotban legyen is. Önmagában is hasznos átélni annak az élményét, hogy a test döbbenetes mennyiségű dolgot végez nagyrészt öntudatlanul azért, hogy aki benne lakik, átélhesse az élet élményeit, örömeit. Ha ezt a felismerjük, már semmi nem lesz olyan, mint régen, még a mély magányélményt is feloldhatjuk. Tudatosul ugyanis, hogy az ember bármikor jön-megy a világban, sosem magányos, mindig ott van önmagának.

Ezután jöhet a szomatodráma bonyolultabb része. Igazából társasjáték ez: a Főszereplő (a páciens) szeretne bepillantani valamilyen problémájába. Szükséges hozzá egy Vezető és további két-három Szereplő. Általában a kezdet az, hogy a Főszereplő (mintha a színdarabja írója is lenne) különböző szerepekben jelenítheti meg azt, amiről úgy gondolja, hogy épp a testében zajlik a szervek és biológiai folyamatok szintjén. Például, szeretné látni a máját, az epehólyagját és az epekövét... Már ez nagyon izgalmas folyamatot indít el, hiszen a főszereplő számára problémája kézzelfogható közelségbe kerül az *externalizáció* által (ez családállításból és a pszichodramából lehet ismerős): ami belül van, azt kivetítjük tárgyakra vagy emberekre. A játék elején tehát a főszereplő létrehoz egy szoborszerű konstellációt – ahogy ő elképze-
li a belső

világának ezt az adott részét. Például, az Epekő leguggol, az Epehólyag körbeöleli, a Máj mögöttük áll... Utána a Főszereplő egy kicsit hátrébb lép, hogy megfigyelje, milyen intuitív folyamatok indulnak el a Szereplőkben a beállítás hatására. A szobor elkezdhet életre kelni, és az emberek intuitív beleérző képessége révén egyfajta játékba kezd. Ez gyakran beszédes, időnként kimondottan felkavaró, megrendítő lehet. A főszereplő ezt eleinte csak nézi, aztán újra beléphet, rendezgetheti, akár ő maga szerepekbe is bújhat, kifejezheti az igényeit, vágyait, érzéseit. Igyekszünk olyan irányba segíteni, hogy valamiféle harmónia álljon össze. Persze, mindezt elég nehéz pár szóban leírni, az a helyzet, hogy ezt leginkább átélve lehet megérteni...

– *Milyen eredményeket lehet elérni vele?*

– Hatékonyság szempontjából a játék két-három fontos mozzanatot tartalmaz. Minimálisan azt várjuk tőle, hogy új, friss felismerésekhez vezessen, mert nagyon más egy ilyen rálátás, mint ha csak gondolkodunk a problémánkon. A másik, hogy a főszereplő a játékban képes legyen átrendezni a helyzetét, meg tudjon gyógyítani vagy lazítani dolgokat, amelyek a belső világában feszülnek. A harmadik: jó esetben elég világos útmutatást ad az ember számára, hogy mit érdemes átrendezni az életében. Ha ezek megvannak, elég erőteljes hatást gyakorolhat az egészségi állapotra, akár lelki vagy testi fájdalomról vagy betegségről van szó. A jól vezetett, „organikus” játék, bárholon indulunk is, odahív ahhoz a lelki történéshez, amivel most a legcélszerűbb foglalkozni.

– *Csak te foglalkozol a módszerrel?*

– Én kezdtem el, és egyelőre csak én tanítom, de sokan művelik már. Az iskolát egy nonprofit szervezet, a Testtől Lélekig Alapítvány – www.szomatodrama.hu fogja egybe. Hosszútávú célunk, hogy idővel minél több ember számára legyen érthető és kézzelfogható valóság a testtel való jó kapcsolat és kommunikáció. Ha valami történik benne, akkor jó lenne, ha nem az utolsó kétségbeesett pillanatokban gondolnánk arra: nekem közöm van ehhez, és talán a lelki dolgaimat kéne megnézni, mert sehogy sem gyógyul ez a betegség. Rengeteg orvosi beavatkozást lehetne megelőzni, és sok költséget lehetne megtakarítani általa.

– *Nem leszel túl népszerű az orvosok körében...*

– Néhányuknál talán nem, de hangsúlyozom: nem az orvostársadalom ellen dolgozunk. Az egészségügyi rendszer maga is beteg, túlterhelt, nehezen működik, ezért fontos lenne növelni a lakosság öngondos-

kodási képességét. Ne kelljen annyi embernek orvoshoz fordulnia, kórházba mennie, ha nem feltétlenül szükséges. Ha önmagukkal szorosabbra fűznék a kapcsolatot, meg tudnák élni, hogy a betegség átadja az üzenetét, és odébb fog állni. A betegség jön, figyelni kell rá, időt kell neki hagyni, nem kell azonnal a tünetet csökkenteni: alkalomnak lehet tekinteni, hogy jobban megismerjük, mi zajlik most bennünk lelki szinten is, tudunk-e tenni valamit. Egyre többen vannak, akik ezt tapasztalták. Persze, ha a tünet továbbra is fenyeget, súlyos dolgokat produkál, akkor nyilván van egy adekvát része annak, ahogyan az orvosi ellátást érdemes használni. (Egy vakbélgyulladásnál például nem célszerű nekiállni lelkizni – legfeljebb később.) Egyedülállóan jó megoldások vannak viszont az orvostudományban és az orvosi gyakorlatban különféle súlyos, életet fenyegető, akut betegségek kezelésére, amelyeket sokkal célszerűbb a test szintjén kezelni. De például a társadalmunkat leginkább fenyegető életmódfüggő, krónikus, degeneratív, autoimmun és daganatos betegségeknél látjuk, hogy az egészségügy nincs felkészülve a teljes körű megoldásra. Már a betegségi folyamat elején el kellene kezdenünk foglalkozni magunkkal: én ebben látom a helyzet kulcsát. Annak hasznát látná az orvostársadalom és az egészségügyi rendszer is, ha enyhülne rajta a nyomás.

– *Mindezekről gyakran beszélsz előadásaidon, könyved egy része is erről szól. Mennyiben más neked Baján előadni? Mit jelent a bajaiságod, mit vittél magaddal innen?*

– Életem első 18 évét töltöttem itthon, érettségiig. Nagyon szép időszak volt. A következő 18 év jobbára Pécssett telt, bár rövid ideig dolgoztam a bajai kórházban is, erre szintén szívesen emlékszem vissza. Mindenképp izgalmas, ha sok ismerősöm, rokonom, barátom, esetleg a szüleim is ott ülnek a nézőtérén, mert olyankor gyakran érzem, hogy tényleg valami különlegeset kell adnom; még annál is többet, mint amit egyébként akartam.

Nem tudom, hogy valakinek, aki itt született és nőtt fel, később válhat-e kevésbé jelentősé ez a város. Engem erős érzelmi kapcsolat fűz Bajához. Szeretek közeledni hozzá utazás közben, és sokkal mélyebben érzem itt otthon magam, mint bárhol máshol. Szeretek itt sétálni, bármilyen rövid időt is itt tölteni, mindig örülök, ha megte-

hetem. Mintha maga a város is hozzájárulna ahhoz, hogy nagyon szép, aktív, barátságos időszakként tekinthetek vissza gyerekkoromra, a Sugovicával, a belvárossal együtt.

– *Mi tölt fel téged, mi segít átlendülni, továbbmenni?*

– A munkám nagy része olyan értelemben nem fárasztó, hogy feltétlenül ki kéne pihennem. Szerencsére nem szorulok napi szintű feltöltődésre, és szeretném is ezt továbbvinni. Munka közben az az alapélményem, hogy jól bánok magammal, ezt szeretem, feltölt, örömmel művelem. Ezt az érzést pedig igyekszem a nap minden órájára kiterjeszteni. Nem sikerül mindig, és olyankor valóban a pihenés módját kezdem keresni, de többnyire az is intenzív folyamat, pl. játszom a gyerekeimmel vagy pingpongozom, kertészkedem, olvasok, útközben pedig hangoskönyveket hallgatok. Ha nyaralunk a családdal, akkor többnyire úgy élem meg: nekik fontos, hogy kimozduljunk, ezért megszervezem, elkísérem őket, és örülök az örömüknek.

– *Mit tervezel a jövőre?*

– Szeretném a csapatommal együtt minél használhatóbbá fejleszteni a szomatodramaképzést. Úgy gondolok az életemre, mint 18 évből álló egységek láncolatára. Most a harmadikban vagyok, amely eddig az iskolateremtés, sok munka időszaka volt. Lassan szeretném lezárni ezt a szakaszt, és egyre több feladatot bízni a tanítványaimra, munkatársaimra, hogy több időt tölthessek majd elmélyültebb tevékenységekkel, pl. az írással. Az őszre tervezem első könyvem (*Mit üzen a tested?*) folytatását, amely *Mit üzen a lelked?* munkacímrel fut bennem. Igyekezem benne megmutatni az útját, hogy a sok belső feszültség és önkritika, amely dolgozik bennünk, hogyan adhatja át a helyét a belső elégedettségnek, derűnek, gyógyulásnak.

Sándor Boglárka

A drámapedagógia, mint az oktatás jolly jokere 1. rész

■ A drámapedagógia már mifelénk sem tekinthető új keletű jelenségnek. Hihetetlenül kreatív és professzionális tudással rendelkező szervezetek, csapatok foglalkoznak vele, sajnos egyelőre csak nagyobb városokban, így a gyerekek, fiatalok mindennapjaiban még nem jelenik meg kellő nyomatékkal. Jobb, ha rögtön az elején tisztázzuk az elsődleges tévhitet a drámapedagógiával szemben: nem színészképzésről van szó. A drámapedagógia az életre nevel, fejleszt. Hasonlíthatjuk egy kártyapakli joker lapjához, ugyanis az oktatásban az összes tantárgyi órába integrálható és hasznosítható. Feldolgozhatunk olyan témákat, amelyekről máskor beszélni sem merünk. Félelmeinkről, tabutémákról játszhatunk úgy, hogy a csoport tagjai saját nyelvezetükön, saját tapasztalataikat összegyűjtve, egymást segítve építik fel a közös produktumot.

Dorothy Heathcote az 1960-as években kezdett dolgozni angol gyerekcsoportokkal. Magyarországon már a 70-es évektől használtak dramatikus elemeket a színjátások felkészítéskor a próbafolyamat részeként, elsősorban csehszlovák tapasztalatokat követve. Mezei Éva, Gabnai Katalin, Debreczeni Tibor voltak az első időszak úttörői. A magyar gyermekszínjátszás fénykorában Gabnai Katalin nyomdokain haladva Szakall Judit dolgozta ki az ún. életút-játékot, amely a gyermekek élettapasztalatából vett improvizációkra épít, és csiszolófázisok révén hoz létre színházi előadást. Ebből építkezzük mi is, egyre magasabbra húzva a tudásunkat. A drámapedagógia egyik gyökere a színház (pontosabban a szerepbe lépés), a másik a játék.

Ma már előítéletek nélkül használhatjuk eszközként és célként is az örömet, az élvezetet, így a játékok is. Bátran oda-oda szólunk a főként *J. F. Herbart*ban kiteljesedő nevelés-filozófiának, mely szerint az oktatás célja a műveltség átadása, ez a törekvés felülír minden gyermeki igényt, szentesítve a szigor, az erőszak alkalmazását. Mára már leszámoltunk azzal az ókori eredetű illúzióval is, hogy a művelt ember azonos az erkölcsös emberrel. A mai nevelés inkább személyiségformálásról beszél, *Karácsony Sándor* kifejezésével élve: az (agy)velőt, a testet és a lelket egyszerre megcélzó tudatos tevékenységről. A fókuszban a gondolatébresztés áll. A feldolgozott történetek érzelmeket, gondolatokat hívnak életre, gyakran nem is az órán, hanem később.

Jelen írás nem a drámapedagógia történetét kívánja bemutatni, inkább egyfajta ötlettárat kínál, és bevallottan célzott affinitáskeltésre törekszik. Akik életük folyamán akár csak

egyszer is megtapasztalják, milyen fejlődés, változás érhető el a „drámázással”, garantáltan szerelembe fognak esni iránta.

Elsőként lássunk egy példát egy általánosnak nevezhető problémára! Emberségre nevelés: Adva van egy 12-13 éves korosztályú csoport (egy osztály). Új osztálytárs érkezik, aki erősen látássérült. A probléma halmozottan érdekes, hiszen egy jól összeszokott kiskamasz közegbe bekerül egy ismeretlen fiatal, aki MÁS. Hogyan segíthetünk a befogadásban, a megértésben? Hozzunk be néhány játékot!

1. Életmentő tutaj (koncentráció, csendreflex; együttműködés)

A játék célja, hogy minél több társatokat megmentésük. Először is tegyetek újságlapokat a padlóra, ezek lesznek az életmentő tutajok, a padló pedig a víz. Döntsétek el, ki legyen az őrszem! Az őrszem bármikor elkiálthatja magát: „Cápa!” A játék kezdetekor mindenki úgy tesz, mintha úszna, s egyfolytában mozog. Amikor az őrszem elkiáltja magát, akkor mindenkinek, segítve másokat is, fel kell jutnia egy tutajra, mielőtt az őrszem hangosan el nem számol ötig. Akinek ezután bármely testrésze hozzáér a padlóhoz, az a cápa zsákmánya lesz. A tutajok számát minden egyes cápatámadás után csökkentjük!

2. Bagoly (bizalomérzet kialakítása, térérzékelés)

Mindenki álljon csukott szemmel! A tanár (pl. a vállát megérintve) titokban kijelöl valakit: ő lesz a bagoly. A kijelölt játékos egy szót sem szól, csak kinyitja a szemét. A tanár jelzésére óvatosan, kinyújtott kézzel, továbbra is csukott szemmel elindulhatnak a többiek. Ha valakihez hozzáérsz, ne nyisd ki a szemed, csak kérdezd meg tőle: „Bagoly?” Ha a másik játékos visszakérdezéssel („Bagoly?”) válaszol, akkor nem találd meg az igazit, folytatnod kell a keresgélést. Ha a kijelölt játékost kérdezed meg, nem kapsz választ. Ekkor kinyithatod a szemed, majd egymásba karolva

mindketten baglyok lesztek, de továbbra is némák maradtok. A játék akkor ér véget, amikor mindenki egymásba kapaszkodva, egyenlően, néma bagollyá válik.

A játék heve felülír minden felvett előítéletet, más szerepben találjuk magunkat. Lehetünk hősök, lehetünk megmentők és megmentettek, lehetünk néma baglyok. Megtanulunk bízni és együtt létezni a másikkal. A másságnak számtalan formája létezik, lehet könnyebben és nehezebben feldolgozható. Legyen az egy szemüveg vagy nemi identitászavar, legyen a kockás ing szeretete vagy bármilyen testi defektus. Azt szokták mondani: a gyerekek kegyetlenek. Miután ők még nem tudják teljes mértékben felmérni a következményeket és az okozott kárt, így inkább azt mondanám: *kegyetlenül őszinték*. Éppen ezért sokat segíthetünk egy újonnan összeállt csoportnak, ha rögtön az elején játszunk velük hasonló, a csapat összefogását erősítő, toleranciára nevelő játékokat; legyünk akár drámatanárok, osztályfőnökök vagy napközis tanítók.

Ezek természetesen csak az alapok. Cél a kreativitásuk és érzékenységük, fogékonyságuk kiteljesítése. A joker lap mindenre jó, mindenre van drámajáték. Az *észlelés, a koncentráció, a kommunikáció játéka* mellett megtaláljuk a csoportépítés, a kapcsolatteremtés és a bizalom játékaikat, de a beszédre és a fantáziára irányulókat is. **Minden közösség összekovácsolásában sokat segíthetnek.**

Próbáljuk körüljárni a legnehezebben megközelíthető tantárgycsoportot, a reáltárgyakat! Több szempontból is nehéz a feladat. Egyrészt, mint általában a művészetekre fogékony emberek, magam is teljesen antitalentum vagyok a reáltárgyak terén, másrészt mit is kereshet a „játék” egy matekórán például?! Hát, persze, hogy kereshet! Bár háttal nem kezdünk mondatot, de ennek akár háttal is nekifuthatunk. Diákként volt akkora szerencsém, hogy olyan tanárom is akadt, aki szerette a

kooperatív módszereket, a STAD-módszert például előszeretettel alkalmazta matematikaórákon. Bebizonyította, hogy nem vagyok teljesen reménytelen eset, és egy idő után elhittem, hogy nem csak bemagolni lehet az anyagot, hanem akár meg is érthetem. Nem vagyunk egyformák, de azt hiszem, csak módszer kérdése, és bárki lehet jó tanuló. A diákok többségében megvan az alapvető tudásvágy, a sok sikertelenség azonban bárki kedvét elveszi. Tisztában vagyok azzal, hogy a jelenlegi oktatási rendszer, a kötelező tananyag nehezíti, sőt akadályozza a kooperatív vagy drámás órák levezetését, de a siker- és sikerélményorientált órákra szükség van. Szüksége van rá a pedagógusnak, hiszen éppen azt veszíti el, ami miatt ezt a hivatást választotta, és szüksége van rá a diáknak, hogy megszeresse a tanulást, érdeklődő és önálló személyiség váljon belőle. Igaz, több készülést kíván az amúgy is túlterhelt oktatóinktól, főleg az elején, amíg nem a fejünkben hordjuk a kellő játéktárat, de tegyünk egy próbát! Kezdjék egy témakör kidolgozásával, és várják nyitottan az eredményt, mert van értelme.

Reál tantárgyak

A reáltárgyak közül nem bontanék ki egyetlen konkrét témakört, inkább egy általános óramenetet szeretnék összerakni, amelybe behelyettesíthető bármely óra bármely része.

A megtanulandó anyagot ebben a módszerben előadás keretében ismerik meg a tanulók. Ez legtöbbször direkt magyarázat vagy párbeszéd formájú megbeszélés a tanár irányításával, de lehet akár audiovizuális bemutatása is az anyagnak. Ez a rész mindössze annyiban különbözik a hagyományos tanítástól, hogy ez az első elem csupán.

Bevezető rész. Ismertetjük a tanulókkal, miről fognak tanulni, és miért fontos arról tudni. Felkeltjük a tanulók érdeklődését egy érdekes probléma felvetésével, a téma aktualizálásával vagy hasonló eszközzel. Röviden közöljük, milyen ismereteket érdemes felidézni a témához kapcsolódóan. **Előadás alatt.** Ragaszkodjunk

ahhoz a konkrét ismeretanyaghoz, amelyre később a dolgozatban rá fogunk kérdezni. Ne a memorizálás legyen fontos, hanem az, hogy a tanulók megértsék, amiről szó van. Demonstráljuk, amiről beszélünk: vizuális segédleteket, manipulatív feladatokat kell használnunk. Folyamatosan próbáljunk megbizonyosodni arról, hogy a tanulók követik-e a gondolatmenetünket, ezért rengeteg kérdést tegyünk fel. Mindig magyarázzuk meg, miért helyes vagy helytelen egy bizonyos válasz, kivéve, ha biztosak vagyunk az egyértelműségében. Amint a gyerekek megértettek egy fogalmat, tovább haladhatunk a következőre. Fontos megtartani az óra *lendületét*. A tanár irányította gyakorlás alatt minden tanulónak adjunk feladatot, amin dolgozhat. Találomra szólítsuk fel a gyerekeket úgy, hogy ne tudhassák, ki kerül sorra, ezáltal minden tanuló felkészül majd minden feladatra. Ilyenkor még nem kell hosszabb időt igénybe vevő feladatot adnunk, csupán egy-két példát megoldani, illetve egy-két kérdésre válaszolni, és ezeket *közösen* ellenőrizni. (Ez a rész még nem a rettenetes foka, amikor a tanár lapozgatja a naplót, és közben ott a félelmetes mosoly a szája sarkában... ez minden diák rémálma. Itt még nincs ekkora tét. Élvezzék a közös munkát, mi pedig az eredményét.) Így a tanulók tudják, hogy figyelniük kell az előadás alatt, hiszen könnyebben érhetnek majd el jó eredményt a feladatlap megoldásakor, és ezzel segíthetik a csoport jó minőségét. A következő lépés a csoportbontás. *Egymásért* is dolgoznak, nem csak önmagukért.

• **Kiscsoportok:** A kiscsoportok 4-5 főből állnak, és tanulmányi eredmény, nem és nemzetiség szerint is *vegyesek*. Ez a legfontosabb szabály, amelyre érdemes időt szánni: jól válogassuk össze a csoportokat, hiszen így tudnak a leghatékonyabban segíteni egymásnak a felkészülésben és a megértésben. Egy téma bemutatása után a csoport tagjai összeülnek, hogy megvitassanak néhány kérdést az anyaggal kapcsolatban, és feladatokat oldjanak meg együtt a *munkalapokról*. A tanulók

megbeszélnek a problémákat, összehasonlítják a megoldásaikat, kijavítják egymás hibáit, miközben elmagyarázzák a helyes utat. A hangsúly azokon a tanulókon van, akik a legtöbbet teszik a csoportjukért, és azon a csoporton, amelyik a legtöbbet teszi tagjaiért. A módszer pozitív hatással van a tanulmányi eredményre is, a kölcsönös figyelem, egymás respektálása pedig segít elfogadtatni a zárkózottabb, az osztályközösségből valamilyen okból kilógó, MÁS gyerekeket.

A csoportos feldolgozás (1-2 tanóra) fő funkciója a feladatlapok csoportos megoldása. Elérkezett számunkra is a figyelés ideje. Ez a rész teljesen szabadon történik, nem szólhatunk bele sem az ütemezésbe, sem a folyamatba. Segíthetünk, de fontos a diák önállóságának megtartása.

Segédletek: Szükségünk lesz egy feladatlapra és egy megoldó lapra. Elég egyfélélt készítenünk, és azt másolni a csoportoknak 1-1 példányban. Ezzel is arra buzdítjuk őket, hogy együtt dolgozzanak, de ha néhány tanuló vagy a csoport minden tagja egyedül kíván dolgozni, akkor készíthetünk több másolatot is. A tanulók ne csak ellenőrizzék a megoldásokat, hanem beszéljék is meg, mi miért helyes, illetve helytelen. Emlékeztetni kell őket arra, hogy ha kérdésük van, előbb társaikat kérdezzék, csak utána minket. És még egy fontos elem: korosztálytól függetlenül ne féljünk dicsérni!

Dolgozatok: Egy-két tanári előadás és egy-két csoportos gyakorlás után a tanulók egyéni tesztírásban vesznek részt. A dolgozat alatt a tanulók már nem segíthetnek egymásnak. Ez biztosítja azt, hogy *egyéni* felelnek a tudásukért.

Csoportok jutalmazása: Oklevelet vagy más jutalmat kaphatnak a csoportok, ha átlageredményük meghaladja a kitűzött szintet. A kiscsoportok eredményeit az év végi osztályzatok megállapításánál is érdemes figyelembe venni valamilyen formában.

Ez az óramenet nem is különbözik sokban a hagyományos tanítástól, a tanuló mégis aktív résztvevővé válik, elindul a kommunikáció diák és diák között, és ami legalább ilyen fontos: oktató és diák között. Merjünk élni ezzel a lehetőséggel, hagyjuk, hogy ők alakítsák, lendítsék az óra menetét. A drámapedagógia legfontosabb értéke a foglalkozások légkörében, hangulatában rejlik. Ha feltétel nélküli elfogadást, támogatást érez a gyermek, akkor már elnyertük a bizalmát. A módszer alapfeltétele tehát a bizalom. Itt szabad tévedni, nincs elmarasztalás. A gyermekek oldottan, bátrabban kérdeznek. Lehet hibásat mondani, mert az indoklás során mindenki magától jön rá a helyes megoldásra.

„Kémek és diverzánsook” – alulnézetből (1944-1988) Tantörténetek a kommunista diktatúra idejéből 4. rész

■ **Matróz a „pácban”**

P. Róbertet, egy kilencgyermekes család 1932-ben Nyúl községben született tagját 1952. augusztus 26-án helyezték előzetes letartóztatásba. A munkáscsaládból származó fiatalember négy polgári elvégzése után hat hónapig alkalmi munkából élt, majd 1948 őszén a Néphadsereg tagja lesz. A szentendrei II. nehéz műszaki zászlóaljnál szolgált. Tagja volt a DISZ-nek. Egy év múlva, parancsmegtagadás miatt katonai törvényszék elé került, de 1950-ben felmentették. Leszerelt, 1951 júliusáig alkalmi munkás, majd jelentkezik a MAHART-hoz. Felvették és mint „képesített matróz” teljesített szolgálatot a „Kelet” nevű hajón. Gyakran járt külföldre is. 1952 áprilisában ismerte meg az UDB egyik beosztottját, *Arisztolt*. Mesélt neki a hazai viszonyokról és egyes közszükségleti cikkek áráról. Megígérte Arisztolnak, hogy legközelebb visz neki magyar újságokat.

1952. május 27-én ismét találkoztak, ekkor vállalta „kémadatok” gyűjtését: pl. a sztálinvárosi építkezéstről, a Néphadseregben folyó kiképzésről stb. 1952. július 10-én és 27-én írásbeli jelentést is adott. Ezekben szó volt – az előbbieken túl – az oroszországi bányáról, a szovjet csapatok elhelyezkedéséről, a magyar hajógyárak termeléséről, a Magyarországra érkező szállítmányok eredetéről. „*Ez utóbbi adatokat – olvasható a vádiratban – hivatali beosztásánál fogva szerezte meg.*” Jellemzést készített néhány barátjáról, részletes jelentést az ÁVH-ról. A Román Népköztársaságra vonatkozó jelentését, őrizetbe vétele miatt már nem tudta leadni megbízójának.

Ügyészégi meghallgatásakor P. Róbert két ponton módosította a rendőrségen tett vallomását: 1. A szovjet csapatok létszámának puhatalására nem kapott utasítást. 2. Kémkedésre alkalmasak beszerzésére sem. A Budapesti Megyei Bíróság ügyét 1952. november 26-án tárgyalta. P. Róbert kijelentette: az adatokat nem a valóság-nak megfelelően továbbította, azokat csak „megsaccolta”. Indítékként fiatal korát és kalandvágyát hozta szóba. Havi 800 forintos keresete is szerepelhetett tettének egyik rugójaként. Az egy rendbéli „folytatólago-san, közhatalmi minőségben is elkövetett külföldi kém szervezet megbízottja részére végzett kémkedés”-ért 12 évi börtönbüntetést kapott. Tíz évre megfosztották állampolgári jogaitól, vagyonát – ha volt ilyen

– teljes egészében elkobozták.

Az ítélet indoklása kiemelte a „kiélezett nemzetközi helyzetet”. P. Róbert ebben a helyzetben „sorozatosan szolgáltatta ki megrögzött ellenségként népi demokráciánk megátalkodott, megrögzött ellenségének, Tito Jugoszláviája hírszerzőjének az adatokat. Ugyanakkor vállalta további kémek beszerzését is. A bíróság enyhítő körülményként értékelte a vádlott fiatal korát. A Legfelsőbb Bíróság nem ezt tette: 1952. december 26-án tárgyalva az ügyet, P. Róbert főbüntetését 14 évre felemelte, ugyanakkor a vagyonelkobozást mellőzte. Az ügyész súlyosbítást követelő fellebbezését nem tartotta „alaposnak”. A büntetés viszont „túl enyhe” – állapította meg a másodfokon ítélező testület. Az elítélt 20 éves volt cselekményének elkövetésekor, de „*a titóista UDB részére szolgáltatott ki olyan adatokat, amelyek ha nem is érik el, de erősen megközelítik... a BHÖ 38.p. (1) bek. 2. és 3. fordulatóban felvett, a halálbüntetés kiszabására vezető esetét.*” Ezúttal is hangsúlyt kapott a mások beszerzésére tett ígéret. A Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte, hogy a további eljárás csak a költségeket növelné, eredményre nem vezetne, ezért mellőzik.

1955 augusztusában szülei, súlyos egészségi állapotukra hivatkozva kérték az Igazságügyi Minisztériumtól, hogy fiuk büntetését javító-nevelő munkára változtassák. Kérésüket elutasították. P. Róbert 1956. augusztus 8-ig ült börtönben, ekkor szabadult, és sietve Jugoszláviába távozott. Mivel nem mentették fel, elévülés esetén (1975. november 19.) is a közügyektől való eltiltás hatálya alatt állt volna. A „képesített matróz” kálváriája nem ért véget.

Levéltitok, könnyűzene, sírás

Köztudott, hogy az egypárti, totális diktatúrák, mindig mindenkiről mindent akarnak tudni, még álmaikról is. Céljuk az uralmuk alá tartozók teljes átláthatóságának biztosítása, minden rendelkezésre álló eszközzel. A levéltitok felszámolása is ezek közé tartozott. Erről a felnőttek tudtak, de a fiatalok, ha hallottak is róla, nem akarták elhinni. Egészen addig, amíg úgy nem jártak mint történetünk főszereplője, *V. József*, aki Tata-bányán született, és az Oroszlányi Általános Gimnázium III. osztályos növendékeként rá nem döbbent a valóságra. Mint a fiatalok általában, ő is szerette a könnyűzenét, így nap mint nap csavargatta rádiójának kere-

sőgombját, hosszan időzve, de nem lehorogozva *Cseke László* műsoránál. (*Ez a Szabad Európa Rádióban volt hallható – a szerk.*) Eljutott a francián át a jeruzsálemi, sőt a Montreali 'CBC' adásaiig is. Utóbbi 1968 tavasza óta lett a kedvence. Más, fiatalokat érintő perekből és saját tanári tapasztalatból is tudjuk, hogy a divatos zene hallgatása nem egyszer levelezőkapcsolattá bővült. A rajongók ilyen formában fejezték ki tetszésüket, kérték a slágerlisták élén álló bandák és előadók számait, kértek apró emléktárgyakat gyűjteményeikbe a dedikációtól kezdve, a mezeken át a különböző sajtótermékekig. Nem egy fiatal odáig ment, hogy illegális nyugatra távozásához is segítséget kért, vagy éppen „kémadatok gyűjtésére” ajánlkozott.

V. József és néhány iskolatársa is csatlakozott a levelezők táborához. V. József Mr. *J. Mezeinek*, a montreali rádió munkatársának írt, de a borítékon nem tüntette fel a feladó nevét, címét. Ez keltette fel a budapesti 72. sz. postahivatal illetékes dolgozójának figyelmét. V. József levele a „kezelés során megsérült” (ez volt a levéltitok megsértésének hivatalos megjelölése), ezért felnyitották, s ha már fel kellett nyitniuk, el is olvasták. Ellenőrizték vannak-e mellékletei.

Az átvizsgálás során „észlelték”, hogy annak tartalma „bűncselekmény elkövetésére utal.” Így került a „sérült” levél a Legfőbb Ügyészség Politikai Osztályára ahol annak, a lefoglalását rendelték el. A rendőrségi nyomozás 1969. március 6-án indult meg, de mivel a feladó kilétét nem sikerült felfedniük, s a további nyomozástól sem reméltek eredményt, leállították. De nem adták fel. A Komáromi Rendőr- főkapitányság Politikai Osztály Vizsgálói Alosztálya május 27-én kelt feljegyzése értelmében: a nyomozás megszüntetése után „tett első érdembeli nyomozati cselekmény napjától a nyomozást elrendeltnek kell tekinteni.”

Az oroszlanói családnál, ahol az apa a Szénbányák Vállalatnál bányász, majd tervstatistikus, az anya pedig a kereskedelmi osztály dolgozója volt, házkutatást tartottak. A két szoba-konyhás lakásban a *The Bazetta* (sic!) újság három példányát, öt prospektust és egy 1966-os kanadai térképet találtak. Ezeket nem lehetett bűnjelnek minősíteni, de visszaadások sem volt célszerű már csak jellegüknél fogva sem, ezért megsemmisítésre ítélték őket. A fiatalember kb. hat levelet írt. 1968 őszén egy „rég”, ma már nem használatos fegyvert kért, mivel külön szobája lesz, és azzal szeretne volna díszíteni. Mr. Mezei október 9-i levelében elhárította a kérést, mert az esetleg nemzetközi bonyodalomhoz vezetne, jégkorongjelvényt viszont többet is küldött, amelyekből a boldog tulajdonos társainak is juttatott. V. József úgy gondolta, ellenszolgáltatást várnak tőle, ezért „kémadatok” ajánlott az áhított fegyverért. (Levelében hangsúlyozta: „jó megfigyelőképessége van, közel van egy pár laktanyához”, kérte, hogy küldjenek neki fényképezőgépet és „egyéb szükséges anyagokat.”) Ilyenek gyűjtésére és továbbítására viszont nem került sor.

A kihallgatások, tanúvallomások és pszichológiai szakvélemény szerint a fiú „kissé magának való”, kedvenc időtöltése a bolygyűjtés, a séta és kalandos könyvek olvasása. Tagja volt a KISZ-nek, és tudott egy keveset oroszul, németül. Feltételezték, hogy ötletének megszületését a tévében és a moziban látottak is hozzásegítették. A Budapesti Fővárosi Bíróság 1960. szeptember 4-én tárgyalta ügyét. A fiatal sírva bánta meg tettét, a védőügyvéd pedig azt hangsúlyozta, hogy egy végrehajtandó szabadságvesztés egész életpályáját tönkretenné. A kémkedés nem történt meg, csak annak előkészülete. Az ítélet: egy év, három évre felfüggesztve, esetleges végrehajtásakor a fiatalokúak büntetés-végrehajtási munkahelyén kell letölteni. A Fővárosi Főügyészség végindítványa szerint a bíróság

nem vette figyelembe a cselekmény társadalmi veszélyességét, a büntetés általános megelőző hatása az ítéletben háttérbe szorult, holott „nyugati rádióknak az ifjúságra gyakorolt hatása, fellazítási politikája fokozott.”

A Legfelsőbb Bíróság mind az óvást, mind a fellebbezést elutasította. Hangsúlyozta indoklásában, hogy a cselekmény elkövetésekor a fiatal még nem töltötte be tizenhetedik életévét, s az elsőfokú bíróság minden tekintetben helyesen járt el. A „rég” kanadai puska nem került dízként V. József falára, de Mr. J. Mezei sem kapott tőle több levelet. Az élet folyt tovább. Vajon mi lett ebből a „kissé magának való” fiatalemberből?

A „háromszög szögeinek” összege

Nem matematikáról lesz szó a következőkben, hanem a jelenkori sovinizmus képviselőinek embertelen, mohó, pusztító voltáról, e kártékony eszme és gyakorlat lappangásáról, fel-fellángolásáról. Nem általánosságban, hanem a Bácska esetében, ezen belül is a Pécs-Baranya-Baja háromszög, még pontosabban annak Baját, Csávolyt, Felsőszentivánt, Bácsalmást, Csikériát, Csátalját, Garát, Kunbaját és Katymárt magába foglaló területét, az 1947. évi párizsi békeszerződésben véglegesített jugoszláv-magyar határig. A háromszögeért folyó szerb-magyar vetélkedés története fő vonásaiban ismert. Mi most csak egy elgondolkodtató adalékkal szolgálunk. Ez pedig nem más mint *B. Alajos* és társainak pere, amely mögött jól érzékelhető a politikai háttér. A per kilenc vádlottja közül hat bácsalmási születésű, de volt köztük garai, katymári, battonyai és szabadkai is. A két legidősebb 1901-ben, a legfiatalabb 1928-ban született. Valamennyien földművesek voltak, egyikük már volt büntetve „hűtlenség” miatt.

Életük soknemzetiségű színtere az első, de különösen a második világháború alatt és az azt követő néhány év alatt különösen, akaratukon és jórészt közreműködésüktől függetlenül olyan zűrzavarosan alakult, hogy azt utólag megérteni is nehéz, átélni pedig emberfeletti tett volt. Az itt élő magyarok, németek, horvátok (bunyevácok), szerbek és csekély számú egyéb nemzetiség, a bukovinai székelyek, a Csehszlovákiából kiüldözött magyarok, a kollektíven bűnösnek kikiáltott „svábok” be-, át- és kitelepítése során az érintett települések létszáma és nemzetiségi összetétele is megváltozott. Bácsalmáson pl. e kényszerű „népvándorlás” következtében a lakosság kb. 50%-a kicserélődött. Innen

5585, Katymárról pedig 1317 „svábot” üztek el otthonából. Garáról 37%-ot. (Ezek az adatok az újabb kutatások tükrében még pontosításra szorulnának – a szerk.) Ezt a zűrzavaros helyzetet, amely nemcsak „hideg napokat”, de rettegést keltő éveket jelentett, erkölcstelen emberek, csoportok használták fel harácsolásra és személyes bosszúvágyuk kiélésére.

1944-ben, a hátráló német és magyar seregtettek nyomában a J. B. Tito vezette partizánhadsereg egységei is átlépték a trianoni határt. A Vörös Hadsereg sikereire is támaszkodva, továbbá hangoztatva a „reakciós” magyar uralom délszlávokat sújtó voltát és a formálódó új jugoszláv rezsim demokratizmusát, a pánszláv gondolatra lelkesedő szerb és bunyevác lakosság rokonszenvétől kísérve ismét kísérletet tettek Magyarország déli határszakaszának Jugoszláviához csatolására. *Tóth Ágnes* kutatásaiból tudjuk, hogy Bács-Bodrog vármegye több községében, Garán, Csátalján és Hercegszántón délszláv közigazgatást szerveztek. Az ún. Nemzeti Felszabadító Bizottságok az állami végrehajtó hatalom birtokosának tekintették magukat, és saját karhatalmat is szerveztek. Garán, Csávolyon és Hercegszántón kihirdették a községek Jugoszláviához csatlakozását. Az elszakadás „kérdése” 1945 őszéig napirenden volt. A demokratizálódó, ugyanakkor szoros szovjet ellenőrzés alatt álló állami adminisztráció törekedett a magyar – délszláv viszony javítására, már csak a Szövetséges Ellenőrző Bizottság miatt is, de ezt követelte tőle a csehszlovák kiüldözési politika ellensúlyozásának igénye is. A területfoglaló, háborús bűnösöket üldöző, közben rabló-zsákmányoló szerb partizánoknak könnyű dolga volt, bár az 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti szerződés már adott némi nemzetközi jogi alapot a trianoni határig történő visszaszorításukra. Ez korántsem jelentette azt, hogy a déli határvidék lakossága zavartalanul foghott hozzá létviszonyainak rendezéséhez, a települések új lakóival kapcsolatos viszony békés és termékeny kialakításához. A magyar határ védelmére nem állt rendelkezésre sem megfelelő számú, sem megfelelően felkészült határőrizeti szervezet. Ez csak lassan, az évek során többször átszervezett formában látta el, eleinte igen hézagosan feladatát.

A háromszög délszláv nemzetiségének háború végi történetében jelentős mozzanat, hogy Battonyán – 1945. február 18-án – megalakult Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja, melynek helyi szervei a tavasz folyamán fogtak munkához.

A Front délszláv szekciója Mohácson rendezte meg I. Országos Konferenciáját, és „hatalmi-politikai törekvésekkel is fellépett.” Törekvésük arra irányult, hogy a helyi képviselő-testületekben többséget szerezzenek, a testületek meghatározó személyiségei a Front befolyásos tagjai legyenek. Kezdetől fogva a MKP mellé álltak, politikáját támogatták, remélve azt, hogy viszonzásul megértésen túli segítséget kapnak céljaik eléréséhez. A kommunisták országos, de főként helyi vezetői tettek is gesztusokat, állandóan az uralkodó szovjet külpolitikai vonalvezetéshez igazodva. A Front II. Országos Konferenciáját Bácsalmáson rendezték, 1947. október 5-6.-án. Ekkor vették fel a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége elnevezést. Vezetőjük szóba kerül a bemutatandó per során is.

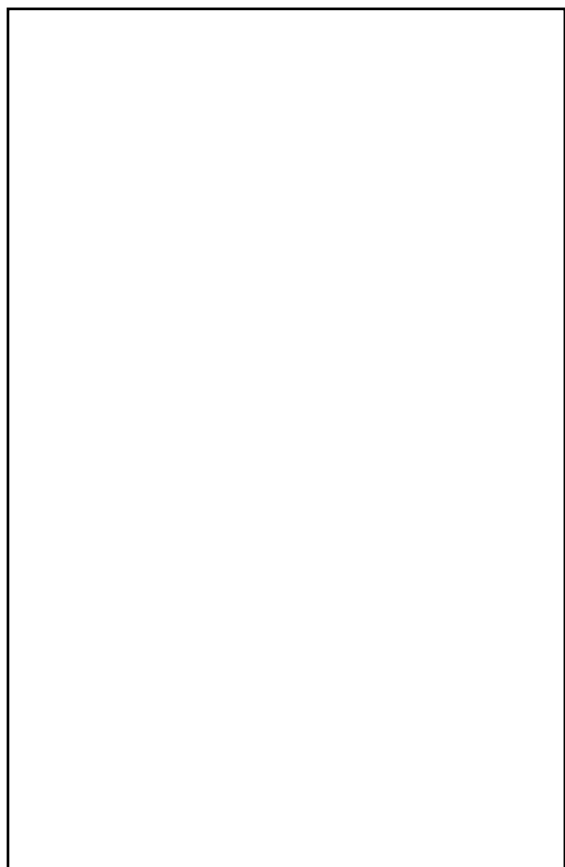
A perben említett tevékenység 1944/45-ben kezdődött, az előzetes letartóztatásokra viszont csak 1951 januárjától került sor. Kilenc délszláv nemzetségű férfit gyanúsítottak, majd vádoltak meg személyenként más-más kombinációban hűtlenséggel, tiltott határátlépéssel, az állam érdekeit veszélyeztető titkok és adatok megszerzése által is adatokat idegen állam tudomására juttatás céljából... (sic!) kémkedéssel, szervezkedéssel, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel, valamint fegyverrejtegetéssel. Ezúttal mellőzzük a továbbiak időrend szerinti taglalását, és tizenkét évet ugorva, a Legfelső Bíróság 1963. október 10-i nem nyilvános perújítási tárgyalásától követjük a ránk maradt iratok alapján jelezhető történéseket. Ekkor már ott tartott néhány egykori gyanúsított ügye, hogy még az eljárási költséget (481 forintot) is az állam fizette. Volt, aki kártérítés címén 10.000 forintot kapott.

Ezeket a kérelmeket a MDDSZ „teljes egészében” támogatta. *O. Milán*, a szövetség főtitkára, 1957. október 1-jén a Legfőbb Ügyészségen azt hangoztatta, hogy ő nem szervezett be senkit, kémjelentéseket nem adott senkinek. „Az igazság az – vallotta O. –, hogy a Szövetségben kb. kéthetenként adtak be jelentéseket a Párt irányvonalának megfelelően a felmerült nemzetiségi kérdésekről. Ebben az időben a délszláv kommunistáknak voltak fegyverei, melyeket a megyei rendőrkapitányok, ill. a megyei párttitkárok hallgatólagos engedélyével tartottak. Az egykori vallomásokat kényszer, fenyegetések hatására tették. Egyik vezetőjük többször kapott idegösszeomlást. A délszláv pedagógusokkal szemben a pécsi továbbképző tanfolyamon indokolatlan

megkülönböztetést alkalmaztak, tiltakozásuk ez ellen irányult. Büntetésük alatt jól dolgoztak. Az 56-os események alatt nem csatlakoztak az „ellenforradalmárokhoz”, sőt Mohácson kimondottan ellenük léptek fel. Összegezve: meggyőződésük, hogy Kardeljék után ők voltak a másodrendű vádlottak. (*Edvard Kardelj szlovén származású jugoszláv kommunista politikus volt – a szerk.*) Börtönbüntetésüket az akkori rossz jugoszláviai viszonyok és a Rajk-perrel kapcsolatos politikainak minősített büntett miatt szenvedték el.

Miként adta elő mindezt a vádhatóság? Szerinte a felszabadulás után a határ mentén a délszláv lakosság körében szervezkedést hoztak létre. A kezdeményezőknek az volt a célja, hogy a bajai háromszög Jugoszláviához való visszacsatolását előkészítsék. Ennek érdekében folytattak – a jugoszláv hatóságok irányítása mellett – propagandát, s igyekeztek összefogni a délszláv lakosságot annak érdekében, hogy azok mindenkor Tito támaszai legyenek. A Tájékoztató Iroda határozatát követően („amikor Tito, Kardelj, Ranković bandáról letépték az álarcot” – *azaz amikor 1948-ban Jugoszláviát kizárták a Kominform tagjainak sorából, egyben a „békétáborból” is – a szerk.*) ebből nőtt ki az a szervezkedés, amely a jugoszláv határszélen Titóék aljas munkáját igyekezett elősegíteni. Ez a szervezkedés adta Tito magyarországi kémeit is.” K. Antal hozta létre 1945-ben a *Felszabadító Mozgalom a Bajai Háromszögért* elnevezésű titkos szervezetet. Ez két szorosan összefüggő alakulattól állt: a *Népfelszabadító Bizottságból* és a *Narodna Sztrázsából*. Az egyik a polgári erőket, a másik a fegyveres bunyevácokat tömörítette. Több községben kezükbe kaparintották a vezetést, és formálisan is kifejezésre juttatták Jugoszláviához csatlakozásukat. K. fegyverrejtegetési ügyében Zomborból kértek segítséget, a „népi költő, a bunyevátság lelki vezetője” érdekében. (*B. Antal* vallomása szerint az ő személyes kérésére *A. Jakša* szerb tábornok Zomborból Bajára jött, és kiszabadította K-t.) A mentési akció sikere révén K. a határon túlról folytatta elégedetlenségét szító működését. Propagandájukkal növelni kívánták azoknak a számát akik majd támogatni fogják azt a követséget, amely Titót keresi fel, és kéri tőle a háromszög

Jugoszláviához csatolását. (Ezt egyedül *P. Gábor* említette vallomásában. Hiteles levéltári forrás az állítólagos látogatásról és eredményéről nem került elő.) Ilyen kérés előterjesztésére készültek abban az esetben is, ha a párizsi béketárgyalásokon netán ez a kérdés is terítékre kerül. Sovinizta szövegű röplapokat és plakátokat terjesztettek, az OZNA-nak („*Népvédelmi Osztály*”, *Jugoszlávia 1944 és 1946 között létező titkosszolgálat, ennek utódszervezete az Állambiztonsági Igazgatóság, az UDBA – a szerk.*) és az UDB-nek rendszeresen jelentettek az MKP-ről, a rendőrségről, a határvédelemről, majd a Tájékoztató Iroda nyomán kialakult hangulatról, a községek lakóinak szociális összetételéről, a délszláv kulák családokról és a magyar iskolapolitikáról. De tájékoztatást adtak az ÁVH-ról, helyi megbízottaihoz fűződő viszonyukról, az ÁVH érdeklődésének irányairól is. A kémadatok zömét a MDDSZ szervező titkárán keresztül juttatták a jugoszláv címzetekhez. Többen rendszeresen átlépték a határt, híreket közvetítve, utasításokat hozva onnan. A fiatalokat beszervezték a Narodna Sztrázsába, Tito népszerűsítése és a magyar demokratikus ifjúsági szervezetek gyengítése érdekében. *P. Gábor* bácsalmási lakása volt a „jugoszláv kémek találkozóhelye.” *B. Alajos Garán*, belépve az Antifasiszta Szövetségbe „*olyan szindarabokat mutatott be, amelyek Jugoszláviát népszerűsítették,*

így a „haladást nem szolgálhatták.”

Eljön az idő – hangoztatták – amikor a „Tito-klikk bizonyítja, hogy nincsenek téves úton. Fel fogják építeni a szerb szocializmust.” (B. Antal hangoztatta ezt vallomásában.

A szovjetek és a nyugatiak között lavírozó szerb kommunista vezetés valóban egy sa-

játos szint képviselt a „szocializmus” építésén fáradozó tábor tagországai között.)

A Budapesti Megyei Bíróság 1952. március 7-én kihirdetett ítélete szerint hárman 10-10 évi, egy 8, egy 7, három 5, egy pedig 4 év és hat hónapi tartó börtönbüntetést kapott. A Legfelsőbb Bíróság 1952. június 4-én tartott ülésén szerény módosításokat

eszközölt. A történelem viharaiiban biztonságot, nyugodt, szabad életet kereső délszlávok – úgy tűnt – révbe értek. 2011-ből visszatekintve a letűnt évtizedekre felvethető a kérdés: sikerülhet-e ez a Duna-völgyi kis népek esetében?

- Folytatjuk -

Gergely Ferenc

„Disszidálásom” története, 1956

■ Már 60 éve, hogy elhagytam hazámat: 1956. december 24-et írunk. Elég bonyolult körülmények között történt, második próbálkozásom járt sikerrel. Először volt börtöntársaimmal együtt, még november 15-én indultunk el Jugoszlávia felé. Szeremle előtt azonban már találkoztunk visszafelé tartó emberekkel, akik óvtak: ne menjünk erre, mert a rendőrség mindenkit bezár a fogdába, és ordítanak velük! Mi (S. Jenő, Y. Tibor és jó néhányan) erre máris megfordultunk, és hazamentünk. Néhány nap múlva azonban Y. Tibor azzal keresett meg, hogy tud egy másik lehetőséget Bécs felé.

Este elmentünk egy férfi fodrászhoz az Alvégen, aki elmondta, hogy valaki segíthet nekünk. Másnap a Szabadság úton – valahol a posta környékén – átad majd nekünk egy levelet, amellyel könnyen eljutunk Győrbe akkor is, ha igazoltatnának. Este bekopogtunk a ház harmadik ablakán, egy kéz kiadott két borítékot. A bennük található levél igazolta, hogy a győri játékközlembe küldenek bennünket háromhetes tanulmányi munkára. Mi tagadás, elég furcsa volt az eset; sosem tudtam meg, ki volt a jóakarónk. Útleírást is kaptunk: előbb Pestre kellett utaznunk busszal, majd a Keleti pályaudvar előtt megkerestük a Fejvadásznak nevezett férfit. Kis híján visszamentünk Bajára, hiszen abban az időben mindenhol fegyveres katonák járkáltak az utcákon. Már azt is tudtuk, hogy fejenként kétezer forintot kellene fizetnünk Fejvadász úrnak. Persze, Tibinek meg nekem még 200 forintunk sem volt. Egyébként a mai napig sem értem, hogy lehet, hogy mindenki látta, amint emberek ezzel a férfival beszélnek, majd pénzt adnak át neki, mégis békén hagytak mindenkit. Talán ekkor a hatalom is örült annak, hogy távoznak, akik akarnak. Mivel többször odamentem a közelébe, így hallottam az utasítást („A vonat Mosonig megy, ott szálljanak le!”), és a szükséges címet is megjegyeztem. Tibi aggódott, hogyan jutunk tovább. A címet (Fő tér 1.) sikeresen megtaláltuk, egy nagy ház volt sárga kapuval. Már a kapu előtt találkoztunk egy házaspárral, akik Baján

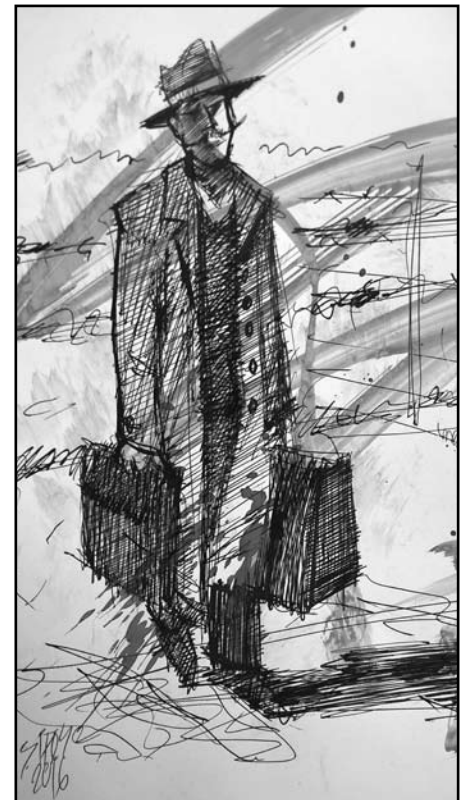
ugyanabban az utcában laktak, ahol én is. A férfi tanár lett, a feleség az SZTK-ban dolgozott. Tőle tudtam meg, hogy apám hogyan vesztette el a munkáját. A párttitkár egyszerűen felszólította, hogy fogja kabátját, és menjen haza. Fizetést vagy nyugdíjat egyáltalán nem kapott.

Miután a kapu kinyílt, bementünk az udvarra, ahol egy idősebb férfi azonnal kért tőlünk ezer forintot. Azt mondtuk neki, hogy mi Pesten a fejedásznak már adtunk fejenként két ezrest. A fickó elkezdett káromkodni, de persze nem mert elzavarni bennünket, ugyanis épp katonák masíroztak az utcán. Már vagy harmincan lehetünk a helyiségben. Valamikor délután 4-5 körül járhatott az idő. Vásárolhattunk egy szelet kenyeret, egy darab száraz kolbászt, és ingyen adtak egy pohár vizet. Éjjel körül lehetett elindulni. Persze bor is került, így aztán addigra néhányan már elég jól álltak. 11 óra körül nyílt az ajtó, és egy zöld ÁVH-s századosi egyenruhát viselő férfi lépett be rajta. Az ijedségtől halálos csend támadt, ám ő fensőbbes mosollyal annyit mondott: „Én viszem át magukat a határon!”

Lassan, libasorban elindultunk az utcán, s hamarosan a falu végéhez érkeztünk. Az egyik asszonysíros gyereket vitt a karján, a fák alatt viszont egy szovjet a tankot láttunk. Később ezzel a gyerekes asszonnal a százados vissza is ment, mondván, holnap újra megpróbáljuk. Minthogy az idősebb férfi is alaposan becsípett, eltévedtünk, és Levél község körül keringtünk. Egyszer csak magyar szó reccsent ránk („Állj vagy lövök!”). Ráadásul az egyik férfi meg is csúszott (ugyanis közben havazott is), és jajgatni kezdett – hogy az ijedségtől vagy a fájdalomtól, arra nem jöttem rá. A hold is kíváncsi lett ránk, mert egyszerre előbújt a felhők közül. Ekkor láttuk meg, hogy az árok túlsó felén három katona áll, géppisztollyal a kezében. Kis árok volt ez, víz sem volt benne. Az egyik katona átugrott hozzánk, és annyit közölt: továbbmehetünk, de csak akkor, ha a közben levett sapkájába némi pénz, óra, nyaklánc, gyűrű kerül. Az emberek el is

kezdtek átadni az értékeiket. Mi Tibivel a sor végére maradtunk. Halkan azt mondtam neki: „Kapjuk el a fickót, úgyse mer löni!” Láttunk egy harcocsit, amely kb. 15 percenként lőtt fel világító lövedéket, mi pedig ilyenkor hasra vágódtunk. A katona odaért hozzám, és annyit kérdezett: „Na, mi lesz, barátom?” Nem ordítottam vele, de egészen közel mentem hozzá, és annyit közöltem vele: „Most szabadultam, 4 évet húztam le odabent a 13-ból.” Biztosan látta az arcomon az eltelt évek nyomait, mert eztán csak ennyit mondott: „Magának nem kell adni.” Utána, körülbelül 25 perc sétát követően német és magyar beszédet is hallottunk. (Az ausztriai vöröskeresztes menekülttábornak magyarul beszélő segítői is voltak.) Másnap karácsonyeste volt, a táborban került egy szép karácsonyfa is, a szeme mégis mindenkinek nedves volt a hulló könnyektől.

Paulai Zoltán
Sydney, Ausztrália

Éneklő örökifjúság

Évfordulós ünnepség a Liszt Ferenc énekkarnál

■ **Jubileumot ünnepel idén a bajai Liszt Ferenc énekkar. Hogy hányadikat, arról megoszlanak a vélemények. Ha csak abból indulunk ki, hogy jogelődje, a Magyar Dal- és Zeneegylet 1861-ben alakult, akkor bizony már 155 évet számlálhatunk, ha azonban kihagyjuk a számításból azt az időszakot, amikor a világháborús és '56-os események miatt nem működhetett, akkor is kijön a 150, dalolással, a zenei élet fellendítésével töltött aktív esztendő. Mivel azonban maga a kórus 155 esztendőnek tartja magát, maradjunk mi is ennél a tekintélyes évfordulónál, és örvendjünk a legrégebbi bajai kórus sikereinek, amelyeket MAKKAI GÉZÁNÉ karnagy és TERRAYNÉ IFJÚ ERZSÉBET kórustag és titkár segítségével tekintünk át.**

A kórus tagjai joggal büszkék arra, hogy egyetlen helyi szerveződés sem rendelkezik ilyen mélyre nyúló gyökerekkel. Az 1861-es alapítást követő évben már húsvéti misén léptek fel. Liszt Ferenc nevét 1958-ban vette fel, és azóta is viseli a kórus. Karnagyai mindig hosszú időn át tevékenykedtek: Vigh László tanár úr 35 éven át vezette az énekkart, segítségére volt felesége és lánya is, jelenlegi vezetője, Makkai Gézáne Kati néni pedig 23 éve állt a csapat élére, és már azelőtt is tíz évig énekelt a kórusban. Bár ideiglenesen vállalta el a karvezetést, két év múlva már negyedszázados jubileumot ünnepelhet ebben a minőségében. – Már Laci bácsi idejében is énekeltem a kórusban. A vége felé azonban a tagság kezdett előregedni, Laci bácsi pedig a végére kicsit belefáradt az igazgatásba. Az egyik próbán egyszer csak közölték velem, hogy innentől én vagyok a karnagy. Meglepetésszerűen ért, egyáltalán nem számítottam ilyesmire, hiszen mindenki úgy tudta, hogy Laci bácsit majd a segédkarnagy váltja, de nem ez történt. Akkor többen is elmentek a régi tagok közül, alig 16-an maradtunk. Szinte a semmiből kellett újraépítenünk a kórust – idézte fel a 23 évvel ezelőtti eseményeket Makkai Gézáne. Addig csak gyerekkórust vezetett (előbb az Újvárosi Általános Iskolában, majd az ének-zenei általánosban), így újdonságot jelentett számára a vegyeskarral való munka, ráadásul a régi karnagyok távozása után a legtöbb szólamvezető is kilépett, Kati néni azonban nem ijedt meg a feladattól, és a társak is mellé álltak. Senki sem akarta veszni hagyni a kórust, hiszen ide tartozni, itt énekelni mindig is egyfajta rangot jelentett. Terrayné Ifjú Erzsébet, aki 1978-ban, tehát 38 éve csatlakozott a kórushoz, így idézi fel ezt az időszakot: – Nagy megtiszteltetést jelentett bekerülni. Komoly felvételin kellett átesni, háromtagú bizottság hallgatott meg és osztott be szólamokba. Én nem jártam

a műszaki-ruhaiipari végzettségemmel nagyon meg kell felelnem. Mindig szerettem oda járni. Már akkor is változatos, érdekes műveket tanultunk és adtunk elő. Nemrég meg is lepődtem, mert az idei Pünkösdváros kórusfesztiválunk egyik vendége, a Komlói pedagógus kamarakórus énekelt egy hat szólamú crucifixust, amelyet valamikor rég mi is tanultunk, és még mindig végig tudtam a szólamomat. Nem gondoltam volna, hogy ennyi év távlatából ez így megmarad az ember fülében. Szerettem azt az időszakot – meséli a kórustitkár. Azt sem titkolta: a karnagyváltás idején mindannyian tartottak attól, hogy megszűnhet az énekkar, és a hirtelen jött bejelentéstől elszorodtak. – Nehéz időszak volt, de mi hatalmas lelkesedéssel álltunk hozzá: meg akartuk mutatni, hogy igenis fennmarad a Liszt kórus! Így is történt: jöttek az új emberek, sokan. 45-en lettünk, és szépen beindult a munka. Abban az évben a karácsonyi koncerten már Mozart C-dúr miséjét énekeltek, szólistákkal. Gyönyörű élmény volt. A következő nyáron pedig ismét eljuthattunk Waiblingenbe (ahol előzőleg már Laci bácsival is voltunk), ott is elénekeltek a Mozart-misést és magyar népdal-feldolgozásokat. Sikert

arattunk vele. Akkoriban a repertoárunkat is úgy alakítottuk, hogy a fiatalok kedvet kaptak csatlakozni. Van, aki máig emlegeti, hogy ő akkor jött, amikor a Deep Rivert tanultuk – meséli Terrayné Erzsike.

Természetesen változott a repertoár jellege is, hiszen – mondja Makkai Kati néni – minden kórusvezető próbálja kicsit saját ízlésének, stílusának megfelelően összeállítani a művek listáját, mint ahogy a karvezetési stílus is személyenként változik. – Laci bácsi igen jó szakember volt, a vezénylés alapjait tőle tanultam meg. Sok férfi énekest is tudott toborozni. Nekünk ez már nem sikerült, de ezzel nem vagyunk egyedül: országos szintű, örök problémája ez a kórusoknak – mondja a karnagy.

A Liszt kórusra kezdetől fogva jellemző volt a közösségi jelleg. Sokáig főként házaspárok énekeltek benne. Amíg Baján egyedüli kórusként működött, addig minden énekelni szerető ember odatalált, a házaspárok után jöttek a gyerekek is, gyakran generációk énekeltek együtt. Ma már, amikor több városi kórus mellett egyházi énekkarok is szerveződtek, sokkal nehezebb a tagtoborzás. Holott a Liszt kórus mindig is minőségi társaságnak számított, rangos szakmai elismerésekkel, minősítésekkel, rádiófelvételekkel. Hosszú időn át a városvezetés komoly anyagi támogatását is élvezhették, ennek köszönhetően számos külföldi fellépésen is részt vehettek. – Az ilyen jellegű utazások remekül összekovácsolják a társaságot. Laci bácsinak voltak pécsi kapcsolatai, ezáltal két nagyszabású produkcióba is bekerültünk: két német és két magyar kórus énekeltek együtt,

Händel Salamonját és *Haydn Teremtését* adtuk elő, zenekarral. Ez rengeteg utazással járt, hiszen el kellett menni Pécsre összepróbálni, utána előadni, aztán turnéztunk is vele. Ilyenre ma már aligha volna lehetőség. Régen kaptunk támogatást működésre, és a karnagyok, szólamvezetők is kaptak honoráriumot. Ma már csak a helyben szervezett kulturális eseményekre pályázhatunk, de ahhoz is hozzá kell tenni az önrészt. Cégektől igyekszünk támogatást szerezni – mesélik. Mindezt azonban úgy végzik, hogy a külső szemlélőnek nem tűnik fel a hiány: szemet gyönyörködtető fellépőruháikat saját költségen állítják elő, és az utazásokra is összpórolják a pénzt. Terrayné Erzsike külön rendszert dolgozott ki erre. – Tavaly nyáron készítettem egy spórolási táblázatot. Megterveztem: ha szeretnénk elmenni novemberben a Kodály-kórusversenyre Budapestre, akkor az mennyibe kerülne, mennyit kéne havonta félretenni. Ugyanezt kiszámoltam az összes többi célállomás esetére is. Havonta tesszük félre a kisebb összegeket. Van egy álmunk: évek óta szeretnénk eljutni Dél-Tirolba, egy csodás kórusfesztiválra, de az fejenként kb. 75 ezer forintból jönne ki – mondja a kórustitkár, akinek szervezőkészségét, precizitását más területeken, például a repertoár összeállításánál is igen jól hasznosítják. A karnagy így mesél erről: – Nem vagyok diktatórikus a művek kiválasztásánál, közösen döntünk. Persze, vannak darabok, amelyeket szerintem muszáj megtanulni, mert a magyar kóruskultúra remekei közé tartoznak. Erzsi azonban nagy segítségem: mivel nagyon szeret számítógéppel dolgozni, sokat kutakodik, darabokat keresgél, meghallgatja, majd átküldi nekem, és megbeszéljük. Fesztiválokra is mindig keressük az újabb és újabb kottákat, és tőlünk is mindig elkérik, ha valahová addig ismeretlen darabot viszünk.

Kiderül: több olyan internetes felület, csoport is létezik, ahol a tapasztalt kincskereső igazi gyöngyszemekre bukkanhat. – Bizonyos zenei oldalakon megosztják a különféle koncertek plakátjait. Ahol szerepelnek a művek is, azokat elmentem, majd egyenként kikeresem. Ha megtalálom youtube-on, és tetszik, akkor elkezdem keresni a kottáját. Ez lett a hobbim – avat be keresési stratégiájába a kórustitkár. A közelmúlt egyik nagy felfedezése is így került a látóterükbe. – Januártól elkezdünk tanulni egy csodás darabot. Kati találta, de mindannyian beleszerettünk. Modern darab, tizenkét tételes, zenekarral. Nekünk azonban zongorás változatra lenne szükségünk, de sehol sem találtam zongorás feldolgozást. Végül

azonban addig kutattam, amíg ki nem derítettem, hogy létezik egy zongorás változat, amelynek kottáját egy angol kiadványban tették közzé. Az egyik kórustagunk épp Chicagóban él, ő megrendelte a kiadványt, és megvették nekünk ajándékba, úgyhogy hamarosan el is kezdhethetjük tanulni. A jövő évi kórusfesztiválon pedig már énekelhetjük is – derül ki. Azt is hozzáteszik: a tanulás folyamata csöppet sem könnyű, hiszen a tagok zöme hallás után tanul, ezért nagyon sokat kell azon dolgozni, hogy jól szólaljon meg az adott mű. Ilyen módon a tagság nem csak energiát és pénzt, de sok-sok időt is befektet a kórusmunkába: heti két estéjüket áldozzák erre. – Ez életforma. Jelenleg 38 aktív tagunk van, de mivel kevés a férfi, néha a hölgyek is énekelnek tenor szólamot (ezt látjuk más kórusoknál is). Sajnos, a mai életritmus egyáltalán nem kedvez a délutáni szabadidős tevékenységnek, az emberek sokáig dolgoznak, az otthoni feladatok is másként oszlanak meg. Épp ezért külön megbecsülést érdemel, aki kiveszi a részét a kórusmunkából. – A toborzás ma már alig működik, leginkább ismerősöket csalogatunk be. Nem is túl könnyű csatlakozni, hiszen ha valaki ismeretlenként érkezik, és belehallgat a próbákba, megijedhet. Leginkább az marad meg, akinek van egy kis zenei előképzettsége. Nemrég is gyarapodtunk két nagyon lelkes új taggal, akik ugyan még nem léptek fel velünk, a fesztiválunkat azonban házigazdaként végigdolgozták – számolnak be az apró sikerekről.

Nem csekély sikernek számít azonban a Pünkösdváros kórusfesztivál, amelyet már nyolc éve szerveznek meg Baján (és amely évek óta a *Csodálatos Baja* rendezvénysorozat része). – Mi is rengeteg fesztiválra jártunk. Tanulmányaim, továbbképzéseim során sok szakembert megismertem, ezért sokfelé is hívtak. Így jött az ötlet, hogy szervezzünk mi is fesztivált, és rögtön

elsőre annyira jól sikerült, hogy folytatni akartuk. Nagyon sokat fejlődöttünk azóta, a szervezés is sokkal jobban megy. Sok minden nem csak pénz, inkább szeretet, ismeretség, kapcsolatok kérdése. Büszkék vagyunk rendezvényünk jó hírnevére, sokat tanulnak is tőlünk, számtalan köszönő levéllet kapunk. Úgy tervezzük, hogy addig lesz Pünkösdváros Kórusfesztivál, amíg csak bírjuk erővel a szervezést – mondja a karvezető, külön kiemelve, mennyi ötlet és kreativitás jön elő ilyenkor a tagokból. Ez utóbbi kórusfesztiválon például különösen nagy gondot fordítottak a dekorációra: terítőkre, szalvétagyűrűkre violinkulcsos-ábrás díszítéseket vágtak ki. Olyan szépre sikerültek, hogy a vendégek inkább bele se törölték a szájukat, hanem vitték haza emlékül! – Legnagyobb erőforrásunk kétségtelenül a muzsika szeretete. Bennünk még él az a fajta összetartozási vágy, hogy egy mindenkiért, mindenki egyért. Össze tudunk fogni. Sokat jelent a törzsközönségünk szeretete is. Ők minden fellépésünkön jelen vannak, tapsolnak, érdeklődnek, mikor lépünk fel legközelebb, de mi is odafigyelünk rájuk, rendszeresen küldjük nekik a meghívókat. Több olyan fesztiválon is jártunk, ahol a kórusokkal egymásnak énekelünk, mert nem volt közönség. Nálunk azonban mindig teltház fogadja a fellépőket – mondja a karvezető. Terrayné Erzsike ehhez hozzáteszi: a karnagy kisugárzása nagyon fontos. – Kati nagyon jól kezeli a társaságot. Okosan, humorral tudja feloldani a próbákra időnként kialakuló helyzeteket. Baráti társaságként működünk, szeretünk együtt lenni, néha lazulunk, helytelenkedünk, beszélgetünk, nagyokat nevetünk, olyankor nehezebben megy a próba. Gyakran ünneplünk is, névnapozunk, olyankor megy a kínálgatás, finomságokat hozunk. Bulikat is szervezünk, például farsangkor, csasztuskákat, jeleneteket adunk elő – meséli a kó-

rustitkár. A karvezető azonban hozzáteszi: folyamatosan érzi a tagok szeretetét, megbecsülését és a sok-sok befektetett munkát. Munkástílusáról így vall: – Nem szoktam előre meghallgatni a művet, amellyel épp foglalkozunk. Szeretem úgy megtanítani, ahogyan én érzem, mert akkor az a sajátunkká válik. Inkább utána hallgatom meg mások előadásában, és a végeredmény sok esetben hasonló, ami azt jelzi, hogy a zeneszerző mondanivalója sokakban ugyanúgy csapódik le. Az értékelések, minősítések során gyakran ki is emelik, hogy nagyon jól eltaláljuk a korszakok stílusjegyeit – részletezi a karvezető. Repertoárjuk változatos: egyházi és világi kórusművek, oratóriumok, miserészletek, mai modern szerzők művei, musical-részletek is helyet kapnak benne. Kell is a sokrétű produkció, hiszen évente legalább tíz fellépéssel számolnak, és szeretnek minden alkalommal valamilyen újdonsággal előrukkolni.

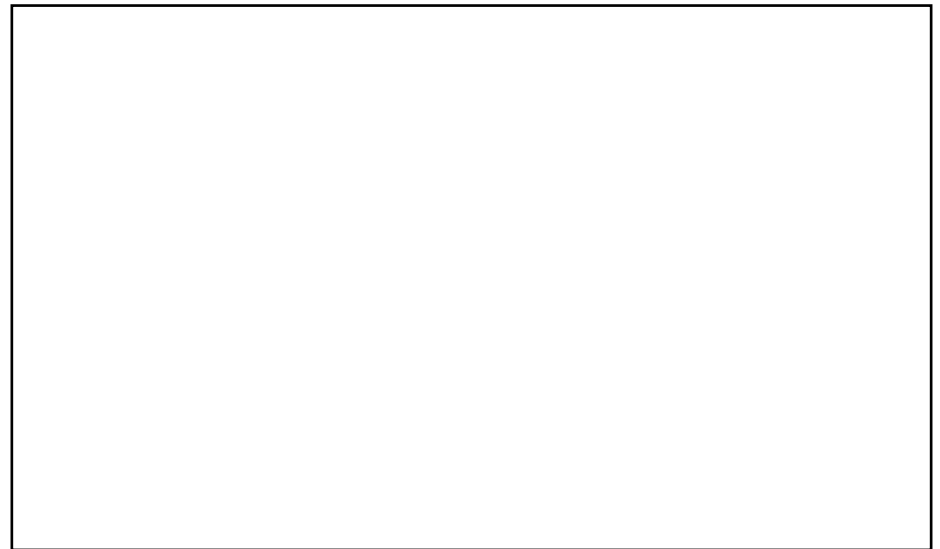
A 155 éves jubileum sem maradhat ünneplés nélkül: a törzsközönség öröme nagyszabású koncertet szerveznek június 19-én, vasárnap este 6 órától a Bácskai Kultúrpalotában. Vendégként fellép a százhalmibattai Liszt Ferenc vegyeskar amely-

lyel ez lesz a tizedik közös szereplésük. Továbbra is bíznak abban, hogy az énekelni vágyó és szerető embereket odatalálnak a Liszt Ferenc énekkarhoz, hiszen mindenkinek szívügye, hogy ez a társaság minél tovább megmaradjon.

Amikor beszélgetőtársaimat arra kérem, idézzék fel a kórushoz kötődő különösen kedves pillanataikat, Terrayné Erzsike azt mondja, neki ez az élete. Makkai

Gézáné Kati néni pedig csodását meséli: – Felsőszentivánon énekeltünk a templomban. A fellépés végén odajött hozzám egy hölgy, hogy elhívjon az édesapjához. A vak bácsi az első sor szélén ült, fehér bot mellette, potyogtak a könnyei. Megfogta a kezemet, és azt mondta, áldjon meg engem a Jóisten, mert ő most úgy érezte, hogy a mennyországban van!

Sándor Boglárka

Moretti Gemma életei

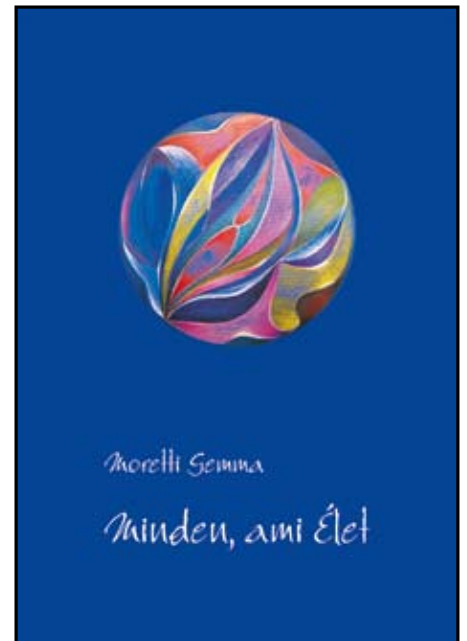
■ *Moretti Gemma verseivel olvasóink többször is találkozhattak már a Bajai Honpolgár lapjain, legutóbb 2009-ben megjelent önálló kötetét mutattuk be. Városunk jeles könyvtáros-tollforgatója a közelmúltban új kötettel jelentkezett, amelynek bemutatóját egykori munkahelyén, az Ady Endre Városi Könyvtárban mutatták be. Az alábbiakban Fátrai Klára könyvbemutató-szövegének szerkesztett változatát olvashatják a költő néhány versének kíséretében. (A szerk.)*

Az 1950-es évek második felében tanítóképzős tanulóként két nyáron át néhány hétig könyvtári gyakorlatot kellett teljesítenünk. Abban az időben még sok volt a kis, tanyai település, a tanyavilágot még nem körzetesítették. A tanítónak is kiterjedtebb volt a tevékenysége: a tanításon kívül többek között – mint ahogy később nekem is – el kellett látnia az iskolai könyvtárosi feladatokat, és a kis tanyai település felnőtt könyvtárában a lakosságnak is gondoskodtunk olvasnivalóról, hiszen nem volt külön könyvtáráépület, főállású könyvtáros sem. Mégis szép feladat volt.

A nyári gyakorlatokat a bajai Ady Endre Könyvtárban töltöttem, amely akkor a Tóth Kálmán tér egyik gyönyörű épületében működött. Igazi csoda volt a könyvtáros csapat: *Gira Laci* bácsi igazgató és a könyvtárosok, *Moretti Gemma*, *Bartos Aranka*, *Bencsik Gazsi*, *Bárdos Feri* bácsi. Csupa művészlék. Könyvtáros munkájuk mellett verseket,

történeteket, novellákat írtak, és nekem, a semmi kis középiskolásnak sorra felolvas-tak belőlük. A tartalmukra persze már alig emlékszem, talán még a könyvtáros ismeretekre sem, de a csodás légkör, a hatás, a kivételes megtiszteltetés érzése mindmáig megmaradt. Moretti Gemmát akkor és ott ismertem meg. Azóta is, most is tisztetem, becsülöm, szeretem, felnézek rá.

Moretti Gemma gyönyörű, dallamos neve kicsit szokatlanul cseng. Édesanyja magyar származású, de édesapja olasz, aki építész-mérnöki megbízatása okán akkoriban Törökországban dolgozott, Gemma így Isztambulban született. Kétéves korában költöztek haza, Magyarországra. Kalocsán óvónői, később könyvtárosi diplomát szerzett. Igazi örömteli hivatásának a könyvtárosi munkát tekintette. Több mint két évtizeden át volt a bajai Ady Endre Könyvtár munkatársa.

Versírással először 12 éves korában próbálkozott. Első költeménye 1943-ban jelent meg a *Kalocsai Néplapban*. Középiskolásként már rendszeresen írt évszakokról, élet-ről-halálról, szerelemről, gyerekekről. Ezek a versek a kalocsai helyi lapokban, de a *Kiskun-ság*, *Forrás*, *Aranyhomok* megyei jelentőségű folyóiratokban, antológiákban is és Baján, Szombathelyen jelentek meg. Először 2001-ben rendezte önálló kötetbe verseit, *Felhők*

viszik az időt címmel. Következő kötetet 2004-ben adták ki *Tünékeny üzenet* címmel, ebben a versek mellett néhány történet is megjelenik unokákról-nagymamákról, gyermeki vágyokról. Harmadik kötete, a *Csendes kikötő* 2009-ben jelent meg, ebben haikuk is olvashatók.

A haiku a japán költészet egyik jellegzetes versformája, a 13. században alakult ki. Rövid, három soros, 17 szótagos (5–7–5) költemény. Tematikája főként természethez kötött. Tömör, képszerű ábrázolás jellemzi többnyire pillanatnyi benyomások, reflexiók megörökítésére. A 3. sor általában csattanó, az előzőekhez képest váratlan meglepetés. A sorvégek rímelhettek, de ez nem előírás.

A műfaj már a 20. század elejétől megjelent a világirodalomban, így Magyarországon is, eleinte elsősorban műfordítások útján. A több ezer magyar haikuköltő, műfordító között megtalálhatjuk többek között *Kosztolányi, Márai Sándor*, a későbbiek közt *Bartos Aranka* nevét is. Gemma mesélte, hogy ezt a versformát Arankával (ahogy ő nevezte: Ancsával) közösen fedezték fel, játékos kedvvel sokszor egymásnak adogatták („dobálták”) az akkor születő háromsorosokat.

Könyvtári bemutatkozó estjein, könyvtártudományi folyóiratban Moretti Gemma munkásságát szakemberek ma is érvényes jellemzőkkel méltatták. Idézem: „*Törékeny, gyönyörű, dallamos verseket ír természetéről, időről, szerelemről, amelyek megérintik az embert. Igazi lírikus vénájú, finoman árnyalt, olykor légies képeket alakító szerző. Művészetében a táj meghatározó szerepet kap, a mindennapi élet rezdüléseit finom ecsetkezeléssel mutatja be. Versei tükrözik alapvetően pozitív, optimista életszemléletét.*”

Michnáné Ablonczy Ágnes így ír róla: „*Szerelmese a titkoknak, csodálója a természetnek, szeme és lelke egyszerre nyílik emberre, világra, fényre, árnyéokra, apró jelekre és örök csodákra. Minden tárulkozó pillanat szépségét becsüli. Azért ír, mert öröme telik benne.*”

Mindezeket jelenlegi, *Minden, ami Élet* című kötetében is megfigyelhetjük. A könyv a bajai Ady Endre Könyvtár és Művelődési Központ gondozásában, a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiumának támogatásával jött létre. Borítóját *Letenai Mária*, a könyvtár igazgatóhelyettese tervezte gyönyörű mandala rajzával, a fotókat *Gira Ágnes*, a költő legfiatalabb lánya készítette. A kötetben 70 vers és 180 haiku gyönyörködteti az olvasót.

Moretti Gemma így gondolkodik az életéről: „*Bármilyen félelmetes és felemás körülöttünk az élet, a világ, nagyon sok szépet találunk benne. Manapság ugyan divat, de*

én nem »idegenedtem el«. Bizom az emberekben és szeretem őket, és ez sok mindenre »orvosság« és válasz. Az egymás közötti kapcsolatokban – szerintem – alapvető dolog a szeretet, a bizalom és a jószág (még ha csalódik is néha az ember). Nem mélyreható filozofálás a szándékom, nem okoskodás életről-halálról, csak néhány megőrzött érzés, hangulat (életemből, az „egyszer volt” csodából). Életemről szólnak szelíd soraim, semmi különös, élet, mint a többi.” Ez a hitvallás jelenik meg versesköteteiben is. Nagy szeretettel és áhítattal ábrázolja a fenséges, szépséges, de néha kicsit félelmetesnek tűnő természetet. Ott van benne az ember is, a szemlélődő, a természet csodálója, alakítója, a természet szerves részese, aki nemcsak gyönyörködik, de békét, harmóniát, megnyugvást is találhat.

Moretti Gemma kedves, szelíd, szerény egyéniségével az emberi kapcsolatokban is a szépet, jót látja. A szeretet a legfontosabb számára, az optimizmus, a pozitív életszemlélet tükröződik verseiben.

Idézi és őrzi verseiben szeretteit: gyermekeit, hozzátartozóit, barátait. Ahogy hangulatai változnak, talán az évek is sokasodnak már, így néha érzéseit kissé elmerengő, melankolikus versekben is megformázza. Egyre inkább idézi emlékeit. Többször gondol arra is, hogy egyszer el kell menni, ahogyan ő mondja: amikor majd az árnyak között elbujdosna, felhők közt osonna, szél szárnyán repülne. Fájó szívvel búcsúzik kedves művész- és munkatársától, *Bartos Arankától*, akivel együtt hosszú éveken át meghatározó és tisztelt személyiségei voltak a bajai könyvtárnak. Megverseli ugyanakkor a közelmúlt egyik, számára nagyon fontos, a hozzákészülésben félelmetes gondolatokat is keltő, de sikeres, felszabadító eseményét, a szürkehályog-műtétet, amely után mindannyiunk öröme megjelent a fény, amely nemcsak Moretti Gemma életéhez ad új esélyeket, hanem számunkra is jelenti annak ígéretét, hogy tolla alatt további csodás szavak, versek éledhetnek majd fel.

Köszönjük az eddigi szép élményeket, és kívánjuk, hogy még sok örömmünk legyen eljövendő költeményeiben! (Moretti Gemma: Minden, ami élet. Versek, haikuk. Ady Endre Város Könyvtár és Művelődési Központ, Baja, 2016. 128 oldal)

Dr. Fátrai Klára

KÖSZÖNÖM A FÉNYT

Körülöttem a világ homályosodni kezdett, elszürkültek a színek, és ami eddig csillogott, már csak halványan derengett. Színét vesztette a Nap, a Hold, még a csillagok is megtagadtak, ha felnéztem a sötét égre, rám egyetlen csillag sem ragyogott. Amikor sírtam, szemeimből szürke könnyek hulltak. És mert elmosódtak a sorok, legyőzhetetlen ellenségeim lettek a betűk, az írás, a könyvek. Az árnyak, fények és színek csodavilága számomra elveszett. De mint a mesében, két segítő kéz nyúlt felém, s ígérte, újra rám talál a fény. és betartotta azt, amire vártam: Rám fénylik az ég, az aranyszínű nap, és visszaköszönök a csillagoknak, újra barátaim lettek a könyvek, s tollam alatt a szavak feleledtek. Megcsodálom ívét a szívárványnak, megsimítom szirmát száz virágnak, és hogy valóra váltotta a reményt, köszönöm, köszönöm, köszönöm a fényt.

CINEGE – SIRÁM

Havas ágon apró kismadár csicsereg:

Hol késik a tavasz?
Csak ígérgetitek.
Csupa hó a házam,
a lábam is fázik,
éhes vagyok, fáradt,
a Nap még mindig alszik?
Kérlek, szóljatok rá,
ébredjen fel végre,
gondoljon az éhes,
fázó cinegére.

HAVAS ÁGON KISMADÁR

Fenyőfa havas ágán
egy madárka toporog
megmoccannak az ágak
s a hó csendben lepotyog.
Ámuldozik a kismadár:
Mi vagyok én, varázsló?
Csak ugrok egyet – kettőt,
és hullani kezd a hó.

Telcs Ede hollandiai vonatkozású éremművészeti alkotásai

■ Telcs Ede 1920. május 11-én érkezett Utrechtbe, *Carel Begeer*nek a Holland Királyi *Van Kempen, Begeer & Vos* nemesfémárugyár egyik igazgatójának a meghívására, és 1922 júniusában tért vissza Budapestre.

Két évig tartó utrechti munkásságának köszönhetően kapcsolata a holland éremművészettel szinte élete végéig tartott, főként az éremgyár igazgatójának, *Marius Brinkgreve*nek köszönhetően, aki egyben jó barátja is volt. *Jadwiga Pol-Tyszkiewicz*, Telcs munkásságával foglalkozó lengyel-holland szakember így összegzi a művész ottani munkásságát: „*A magyar művész gond nélkül beilleszkedett Hollandiában, és két év alatt olyan műveket alkotott, amelyek ma részei a holland kulturális örökségnek.*” (Pol-Tyszkiewicz *Jadwiga*: Ede Telcs. *Zijn oeuvre, zijn verblijf in Nederland en zijn rol als leraar en stimulator van de beeldhouw- en penningkunst*. In: *Sculptuur Studies 2011–13*, Sculptuur Instituut, museum Beelden aan Zee, Den Haag/Scheveningen, 32.)

Telcs hollandiai munkái már nem a szecesszió jegyeit viselik magukon. Stílusváltására a neoklasszicizmus és az új tárgyiasság voltak hatással. Olaszországban és Franciaországban 1918 után a látható valósághoz való visszatérés egyfajta reakció volt a háború előtti évek mozgalmaira. Németországban pedig a *Neue Sachlichkeit* (új tárgyiasság) stílus bontakozott ki, amelyet a társadalomból kiábrándult művészek képviseltek. Elsősorban a tények dokumentálására, a valóság tökéletes megjelenítésére törekedtek, amihez a realista ábrázolásmódot részesítették előnyben. Műveiket a tárgyilagosság, a tökéletes kompozíció, a részletek aprólékos kidolgozása jellemzi.

Telcs művészettelfogásáról visszaemlékezéseiben, útinaplóiban és leveleiben olvashatunk. 1895-ben első olaszországi tanulmányútján Velencében *Tiziano, Tintoretto, Mantegna, Veronese, Bellini, Vecchio* festményeit nézte meg. *Verrocchio* (1435–1488) Colleoni lovasszobráról pedig szénrajzot készített. Később ez a szénrajz lett ex librisének a motívuma. A quattrocento nagymesterének alkotása, meghatározó jelentőséggel volt munkásságának alakulására: „*Verrocchionak ez a műve volt elsősorban, mely később a különféle »izmusokba« való eltévelyedésektől megóvott.*” (Merk Zsuzsa–Rapcsányi László: *Telcs Ede visszaemlékezései és útinaplói*, 2011, 82.) Majd 1924-es olaszországi útja kapcsán összefoglalta: „*Első velencei uta-*

zámom óta több mint hússzor voltam már Itáliában. Bejártam nem csak nagyvárosait és múzeumait, hanem elmentem úgy szólván mindenhová, ahol az antik művészet vagy a reneszánsz művészetnek nyomai fellelhetők voltak.” (Merk–Rapcsányi, 2011, 195.) Arról sem feledkezzünk meg, hogy már szabadkai diákként az antik pénzeket gyűjtötte, és mint írta „...*azokon figyeltem meg először, különösen a régi görög és római pénzek művészi kidolgozását.*” (Merk–Rapcsányi, 2011, 124.) Az olasz reneszánsz művészet iránti vonzalma tehát korán jelentkezett, jóval a modern neoklasszicizmus előtt, hollandiai tartózkodása alatt pedig a német művészet közelségének köszönhetően a valóság ábrázolásának az igénye hatott rá. Így érthető, hogy Telcs munkásságának 1920-tól kezdődő korszakában a két stílus meghatározó volt, de a neoklasszicizmus vagy az új tárgyiasság tipikus alkotásai mellett átmeneti darabokkal is találkozunk. Ugyanakkor némely neoklasszicista alkotásán a szecessziós stílus apró nyomai is fellelhetők, így a puttók kacsaringós hajtincsein, a tipográfiában vagy egyes dekoratív részletek.

Telcs munkássága a Begeer-gyárban a *Beethoven*-plakettel kezdődött, amely a zeneszerző születésének a 150. évfordulójára készült. A sorozat többi darabjai a *Mozart* (1923), a *Bach* (1924) és a *Händel* (1924), valamint a *Goethe* (1924) néhány évvel később valósultak meg. A plakettek nagyobb méretű öntött változatban is készültek.

A Begeer-gyár 1932-ben a *Goethe*-plakettet, a költő halálának 100. évfordulójára, 1935-ben a *Bach*- és a *Händel*-plaketteket a zeneszerzők születésének 250. évfordulójára újból kibocsátotta, a jubileumok dátumainak a feltüntetésével. Magyarországon 1935-ben a Herendi Porcelánmanufaktúra is sokszorosította a *Händel*-portrét érem formátumban.

Hollandiában igen népszerű volt az *Alfred Rudolph Zimmerman* (1923) rotterdami polgármestert ábrázoló neoklasszicista érem, amelyet Telcs Budapesten mintázott. Hollandiában élő barátjáról, *Mendlik Oszkár* festőművésztől az 1924-es, néhány hónapig tartó utrechti tartózkodásakor készített plakettet. *Marius Brinkgreve*t, a Begeer-gyár éremrészlegének az igazgatóját, 1934-ben budapesti találkozásuk alkalmával örököltte meg. Hollandiai barátainak gyerekeiről is mintázott érmeket, így *Henk Brinkgreve*ről (1921), *Florentine Adrienne von Weiler*ről (1922), és *Jakob Willem von Weiler*ről (1922).

Míg szecessziós stílusú érmei és plakettjei között a portrék domináltak, addig a Begeer-gyár megbízásából jóval több allegorikus kompozíciót alkotott. Még mielőtt hivatalos feladatott kapott, két érmet készített a saját elképzelése alapján ottani új barátai gyerekeinek ajándékba. És amint Telcs írja, ezekkel a kisgyerekek témájú érmeikkel alapozta meg hollandiai sikereit. Elsőként a *Keresztelő érem Villem Brinkgreve születésére* (1920) című, öntött technikával készült ovális formájú érmet mintázta.

kép: Holland molnárók egyesülete Stiprian Luisciusnak, plakett (1921)

kép: Nemesfém üzemek éremosztálya
Utrecht, érem (1922)

A mezítelen gyermek tulipánok között fel-emelt karokkal ül, a feje felett pedig galamb formájában ábrázolt Szentlélek látható. A kompozíción Telcs nemcsak Brinkgreveék örömét fogalmazta meg kisfiuk születésének alkalmából, hanem ösztönösen a holland nemzeti érzésekre is rátapintott. A tulipánok Hollandiát, a szentlélek pedig a keresztény hitvallását szimbolizálja. A szelvényben a felirat magyarul szerepel: BRINKGREVE VILMOS/SZÜL. UTRECHTBEN 1920/MÁJUS HÓ 25-ÉN. A *Keresztelőérem* vert technikával ezüst (1. kép) és bronz változatban is készült. A Begeer-gyár a *Keresztelő érem* motívumát alkalmazta a *Beatrix hercegnő születése* (1920/1938) érem előlapján. Ugyanakkor ezüstbroszt is forgalmaztak ezzel a motívummal.

A másik népszerű érem, a *Kislány virággal* (1920) című, a *Keresztelőérem*hez hasonlóan jelképerője, a holland gyermeket szimbolizálja. Az 1938-ban Amszterdamban rendezett *A gyermek* című bélyegkiállítás plakettjén az 1920-ban készült érem kompozíciója szerepel, amely a portrét keretező szegélynek, a kétoldalt futó mértánias díszítésnek és az alsó harmadban elhelyezett feliratnak köszönhetően nagyon szép art deco stílusú alkotás.

A hagyományos allegóriák a két világháború közötti periódusban a neoklasszicizmus hatására nagyobb jelentőséget kaptak. A *Holland Királyi nemesfém üzemek Van Kempen, Begeer és Vos* (1921, 2. kép) érem előlapján az ötvösművészet allegóriáját ábrázolta. Egy antik széken ülő mezítelen nő előtt a félig térdre ereszkedett puttó egy nemesfémekből készült tárgyakkal megrakott tálat emel a magasba. A nő a jobb kezét a „kincsek” fölé emeli. A kompozíción a puttó a művészt testesíti meg, a kecses női akt pedig a múzsát. A kompozíciót később különböző alkalmakra készült érmek elő- vagy hátlapjaiként újból alkalmazták.

A *Nemesfém üzemek éremosztálya Utrecht* (1922, 3. kép) érem előlapján az érmet

verő puttót mintázta meg a művész. Ezt az emblemikus kompozíciót az éremgyár többször is felhasználta más alkalmakra vert érmek elő- vagy hátlapjaiként. (Ez a kompozíció szerepel Baranyi Anna *Telcs Ede éremművészete* c., az újjvidéki Forum Könyvkiadó kiadásában 2015-ben megjelent könyv címlapján.)

Az ének, a zene és a tánc allegóriájával Telcs 1921-ben foglalkozott. Két érmet szentelt az énekeknek. Az egyik az *Éneklő angyal* (1921), a másik a *Pánsípót fújó faun énekelni tanítja a madarakat* (1921). A zene allegóriája a *Musica* (1921) című érmen látható, amelyen a művész két éneklő angyalkát mintázott, akik közül egyik kottát és csellót tart a kezében, a szelvényben pedig a *MUSICA* felirat olvasható. A tánc allegóriáját a *Táncoló angyalkák* (1921) és a *Kislánnyal táncoló faungyerek* (1921) című érmen ábrázolta.

A törpék is szerephez jutottak Telcs művészetében. A *Kuhn & Comp. Királyi Cukorrépa-vertőmag-nemesítő Vállalat* (1921) termékét bájos humorral átitatott, találó kompozícióval hirdeti. A plakett teljes magasságát egy leveles cukorrépa tölti ki, amelyet egy törpe tart, a másik pedig a répa mellett guggol, és igazgatja a répa végét, ami csak elhajlítva fér el a kompozíción. A jelenetet cukorrépa-magból mintázott szegély keretezi, alatta pedig a fekvő téglalap alakú mezőben a cég neve szerepel. A szorgos és erős törpéknek komoly erőfeszítésbe kerül a hatalmasra nőtt cukorrépat megtartani. A kompozíció tehát egyértelműen reklámjellegű, a vetőmag kiváló minőségét hirdeti.

Telcs érmein mitológiai szereplőkkel is találkozunk, mint Prométheusz, Triton, Bacchánus, Atalanta és Vénusz. Közülük *Az utrechti gimnázium 450 éves* (1924) érmet említjük, melynek előlapján Telcs Euripidész *Bacchánusok* című tragédiájára utaló kompozíciót mintázott. A fríg sapkás, hosszú ruhás, fiatal bacchánus hírnökbottal a kezében, a jobb karjára és a bot végére tekeredő kígyóval táncol. Az érem felirata BAKXAI ETPiniAOT (Euripidész Bacchánusok). Feltetelezzük, hogy a téma választása Marius Brinkgreveének köszönhető, aki az utrechti gimnáziumban klasszikus nyelveket és irodalmat tanított, mielőtt 1919-ben a Begeer-éremgyár igazgatója lett.

Külön figyelmet érdemelnek a munkajelenteket ábrázoló alkotások, amelyeken kétkézi munkásokat örökített meg Telcs. A *Holland Molnárak Egyesülete Stiprian Luisciusnak* (1921, 4. kép) című plakett triptichon formájú, nagyméretű (192×327 mm) alkotás. A középső mezőben a molnárt, balra a vetőt, jobbra pedig az aratót ábrázolta a művész. A *Nemzetközi sütőipari kiállítás* (1921) érem előlapján a péket mintázta meg, aki a sütődé-

ben a hosszú nyelvű sütőlapátan a kemencéből kivett kenyeret tartja. Ez a kompozíció is igen kedvelt volt, és később az utrechti gyár több ízben is felhasználta más alkalmakra kiadott érmek előlapjaiként. A plaketten és az érmen látható négy jellegzetes kompozíción a mindennapi kenyér előállításának hosszú és fáradságos folyamatát ábrázolta a művész. Mély együttérzéssel, meggyőzően örökítette meg a kétkézi munkából élő embereket. A vető, az arató, a molnár és a pék ábrázolásain, a férfiak testtartásával és mozdulataikkal, az arcuk ráncaival a nehéz fizikai munkából élő emberek típusát jelképezi a művész.

Telcs holland megbízásra sportérmeteket is mintázott. Ilyenek a *Holland Korcsolyázó Egyesület* (1921), a *Női úszósport* (1921 körül), a *Gerelyvető nő* (1921) és az *Amszterdami Olimpiai Játékok* (1928) című. Az *Amszterdami Olimpiai Játékok* (1928) érmen lépdelő férfiaktot ábrázolt, aki a felemelt jobb-jában babérágat tart. Ugyanez a férfiakt került az 1933-ban készült *Olimpiai nap az amszterdami stadionban* (1928/1933) plakettre és a *Pro Patria Rotterdami Atlétikai Egyesület fennállásának 40. évfordulója* (1928/1935) című érem előlapjára is.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy Telcs Ede munkássága során először az utrechti Holland Királyi Van Kempen, Begeer & Vos-nemesfémüzemek éremosztályán, az 1920 májusától 1922 júniusáig tartó időszakban foglalkozott intenzíven éremművészettel. Hazaérkezése után is erre a műfajra terelődött a hangsúly, egyrészt mert megritkultak a szobrászi megrendelések és pályázatok, így több éremművészeti megbízásnak tudott eleget tenni, másrészt időnként az utrechti gyárnak is dolgozott. Erről részletesebben Telcs Ede éremművészetét bemutató sorozat a következő, befejező részében lesz szó.

Baranyi Anna

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Lapunk a 2016. évre is előfizethető.

Érdeklődni az alábbi telefonszámon lehet: 79/322-600

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára februártól az alábbiakban változik: egy lapszám ára a jövőben 330 Ft lesz.

Előfizetési díjaink a következőképpen változnak.

Helyben (házhoz szállítva) 4 000 Ft

Vidékre (postaköltséggel) 7 400 Ft

Külföldre (postaköltséggel) 14 000 Ft

Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!

Bajai Honpolgár Alapítvány

Hősök emlékezete

Háromszoros évforduló, 2016

■ 2015 utolsó napjaiban szinte minden sajtóorgánium vezető hírként tudatta a nagyvilággal, hogy 70 éves korában elhunyt Ian „Lemmy” Kilmister, a *Motörhead* rockzenekar frontembere. Az egy ideje betegségekkel küzdő excentrikus énekes-basszusgitáros halála annak ellenére megdöbentette a rockzene világát, hogy közismert volt: szinte maga volt a semmilyen szabályt, konvenciót elfogadni nem tudó rock ’n’ roll életforma megtestesítője, aki a biológia szabályai szerint talán már eddig sem lehetett volna az élők sorában. Akik csak hírből ismerték, azok szemében Lemmy csak egy alkohol- és drogfüggő, az élet örömeit két kanállal habzsoló öreg lázadó volt. Ha valaki viszont vele készült mélyinterjúkat is olvasott, akkor könnyen kiderülhetett, hogy látszólagos faragatlansága, nihilizmusa és fanyar humora mögött egyfajta természetes intelligencia rejtőzött, arról nem is beszélve, hogy pl. a nagy háborúk történetéről átlagon felül tájékozottsággal rendelkezett.

25 évvel ezelőtt, 1991-ben a *Motörhead* épp kilencedik stúdiólemezt adta ki, amellyel legállhatatosabb rajongóit is meglepte. Az addig főleg a durva, egyszerű, rocknótákkal jelentkező csapat lírikusabb, dallamosabb oldalát is megmutatta a közönségnek. Bár az anyag elejétől végéig klaszszikus a maga nemében, ami miatt e helyt is kitérünk rá, az a lemez címadó, *’1916’* című szerzeménye, amely a világtörténet egyik tragikus, épp 100 esztendeje történt eseményének állít emléket.

A Somme folyó menti (1.) csata (1916. június – november) az első világháborúban a nyugati front egyik legvéresebb és a legtöbb áldozattal járó ütközete volt. Az eredetileg 24 brit és 12 francia hadosztály által megindított támadás stratégiai célja az volt, hogy a Péronne-től nyugatra húzódó arcvonalon egy kb. 20 kilométeres frontszakasz áttörésével elvonja a német erők jelentős részét az akkor már hónapok óta ostromolt Verdun erődjétől. A velük szemben álló 17 német hadosztály ellenállása miatt a támadó antant erők már a csata első napján 20 ezer halottat vesztek. Augusztus végén már 44 francia, 62 brit, valamint 57,5 német hadosztályt harcolt ezen az egyetlen frontszakaszon, ahol a britek – először a történelemben – tankokat, illetve repülőkötelékeket is bevetettek. Ám a legfőbb veszteségeket nem ezek az egyelőre még megbízhatatlan új fegyverek, hanem a tüzérségi

pergőtűz és a rohamozó gyalogságot megtizedelő gépfegyverek okozták. Mire a harcok november vége felé elcsendesedtek, az antant erők 450 000 angol és 200 000 francia katonát vesztek, míg a németek vesztesége mintegy 450 000 (más források szerint 650 000) fő volt. Vagyis ebben az egyetlen, stratégiaileg különösebben nem is jelentős ütközetben 1,1 millió ember (!) esett el. Az irtózatossá váló veszteségek ráadásul komoly eredményt nem is hoztak: egy 45 km széles szakaszon az antant alig 8 km-es (!) előrenyomulást tudott felmutatni.

Az album borítóján az első világháborúban résztvevő nemzetek zászlaját jelenítették meg a francia trikolor kivételével. A máskor inkább bulizós, egyszerűbb mondanivalóval operáló *Motörhead* dala (a lemez záró tétele) alapjaiban különbözött mindattól, amit a csapattól megszokhattunk. A dalban ugyanis a dobok és elektromos gitárok helyett kizárólag mechanikus, katonás ütemeket szolgáló dob, szintetizátor és cselló szerepel (dallamvilága a századeleji kintornás melódiákat idézi), Lemmy pedig olyan tiszta dallamokat énekel, mint korábban sohasem. A balladisztikus szövegű dal keletkezéséről Lemmy többször is nyilatkozott:

„Az szöveg előbb született meg, mint a zene: láttam egy angol tévéműsort az első világháborúról. [...] Ebben volt szó a somme-i csatáról is, ahol egyetlen délelőtt alatt 19 ezer angolt öltek meg. Egy teljes generációt pusztítottak el mindössze három óra leforgása alatt: vagy három-négy észak-lancashire-i meg dél-yorkshire-i városból a férfiak teljes nemzedékét törölték az élők sorából. Ezek a városok a mai napig szenvednek a somme-i csata következményeitől, ugyanis soha többé nem voltak képesek pótolni az elveszett populációt... A műsorban visszavitték öt öregembert a helyszínre, ahol visszaemlékeztek az eseményekre. Az egyik azt mesélte: azt a parancsot kapták, hogy meneteljenek, és ne fussanak. Ahogy haladtak, az összes fiú lefeküdt körülötte, ő meg azt hitte, valami parancsot adhattak ki hátulról, amit nem hallott. Csak utána döbönt rá, hogy mind halottak...”

A dal az eseményeket egy elesett fiatal katonaszemszögéből mutatja be. Egyik utolsó interjújában Lemmy értelmezte a dalszöveget is. *„Olyan szemérmetlenül fiatal katonáról szól, akik az egyenruhákat és a hadsereg összetartását vonzónak látták, és azt hitték, tudják, mi a fájdalom – csak azért, mert valamikor egy rögbicsapat kapitányai voltak. Egész gyári brigádok, komplett falvak vonultak be közösen önként. Aztán a fiúk megérkeznek a frontra, és mérföldeken át nem látnak mást, mint hullákkal teli harcmezőket. Hihetetlen sok lehetett a nekik... Egyesek annyira lelkesen mentek a seregbe, hogy még az életkorukat is meghamisították. Egyesek alig 14 évesek voltak...”* Az elképzelt főhős épp 1900-ban született, és az ő szemén keresztül látatja előbb a csalfa illúziókat, majd a front minden elképzelnél keserűbb valóságát. Ilyenformán a dal egyfajta háborúellenes vádiratnak (protestsongnak) is tekinthető, amely valamennyi pusztító háború értelmetlensége ellen emeli fel a szavát.

A lemez kritikai visszhangja minden várakozást felülmúlt: a címadó dal egy olyan réteg érdeklődését is felkeltette a csapat iránt, akik korábban elutasították őket. Az *’1916’* dal révén a szakma egy része is felismerte, hogy a dalt egyedül jegyző Lemmy több annál a figuránál, aki folyamatosan részeg, hangosan játszik, és az élvezetekon kívül semmi más nem érdekli.

Ma már az ő örök bohém figurája is a múlt része, ahogy azoké a névtelen hősöké is, akiknek értelmetlen áldozatát dalában megörökítette. A dal szövegének és magyar fordításának közlésével most egyszerre tisztelgetünk a nagy háború (és minden más háború) katonááldozatainak és a kemény rock ’n’ roll halhatatlan hősének emléke előtt.

Mayer János

Motörhead '1916'
(Kilmister)

16 years old when I went to the war,
 To fight for a land fit for heroes,
 God on my side, and a gun in my hand,
 Chasing my days down to zero,
 And I marched and I fought and I bled and I died,
 And I never did get any older,
 But I knew at the time that a year in the line,
 Is a long enough life for a soldier,
 We all volunteered, and we wrote down our names,
 And we added two years to our ages,
 Eager for life and ahead of the game,
 Ready for history's pages,
 And we brawled and we fought and we whored 'til we stood,
 Ten thousand shoulder to shoulder,
 A thirst for the Hun, we were food for the gun,
 And that's what you are when you're soldiers,
 I heard my friend cry, and he sank to his knees,
 Coughing blood as he screamed for his mother,
 And I fell by his side, and that's how we died,
 Clinging like kids to each other,
 And I lay in the mud and the guts and the blood,
 And I wept as his body grew colder,
 And I called for my mother and she never came,
 Though it wasn't my fault and I wasn't to blame,
 The day not half over and ten thousand slain,
 And now there's nobody remembers our names,
 And that's how it is for a soldier.

1916

16 évesen mentem a háborúba,
 Hogy harcoljak a hazáért, amely a hősokeket szerette
 Isten velem, puska a kezemben
 Csak úgy számoltam napokat az indulásig
 Meneteltem, küzdöttem és véreztem
 Elestem és öregebb már nem lettem
 De azt tudtam,
 Hogy egy év a frontvonalban
 Elég hosszú élet egy katonának
 Mind önként jelentkezünk
 És aláírtuk a papírt
 És két évvel idősebbnek vallottuk magunkat
 Szerettük az életet és lelkesek voltunk
 Készen, hogy történelmet csináljunk
 És verekedtünk, harcoltunk
 És kurváztunk, míg csak tudtunk,
 Tízezren vállt vállnak vetve
 A németek vérére szomjasan
 Csak ágyútüzelék voltunk, mert
 Az vagy, mikor katona vagy
 Hallottam, ahogy a barátom felsikolt
 És térdre esett, vért köpött
 Az anyjáért sírt
 És mellé vetődtem
 És így haltunk meg
 Úgy öleltük egymást, mint a gyerekek
 És ott feküdtem a sárban,
 A belekben és a vérben
 És sírtam, ahogy teste kihült
 És anyámért sírtam,
 De ő nem jött
 Bár nem az én hibám volt
 És nem tehettem róla
 Még dél sem volt akkor
 És tízezren feküdtek holtan
 És most már senki nem emlékszik rájuk
 És így megy ez, ha katona vagy

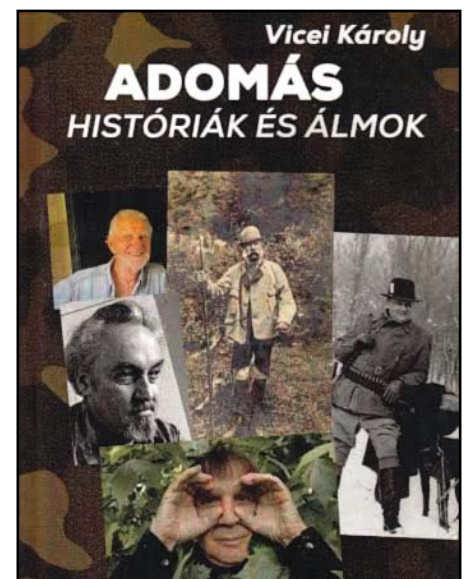

Tisza-part, az adomák földje

A budapesti Hét Krajcár Kiadó igencsak tetszetős köntösben jelentette meg Vicei Károly *Adomás históriák és álmok* című gyűjteményes kötetét. A könyvbe sorolt rövid írások csak részben kötődnek a szerző lakhelyéhez, a délvidéki Zentához, viszont a műfaja igen. Éppen 33 évvel ezelőtt jelentette meg az ugyancsak zentai *Tőke István* a zentai és Zenta környéki élecek és népi anekdoták gyűjteményét, a *Mosolygó Tisza mente* című vaskos, 296 oldalas kötetet, amiben több évtizedes gyűjtőmunkáját összegezte. Vicei Károly nemkülönben mostani kötetében, vagyis már korán fölismerete ennek az ősi prózaműfajnak a lehetőségeit, amit egyes történeteiben a maga szándéka és igénye szerint kissé átformált. Zenta népművészetének, szóbeli folklórnakának egyébként számos avatott gyűjtője volt, akiről a jelen kötet

szerzője is megemlékezik: *Fábri Jenő* plébános, *Tripolszky Géza* múzeumigazgató, *Burány Béla* orvostanár, *Bodor Anikó* muzikológus, mindenki a saját szakterületén, az anekdoták esetében a kétkötetnyi anyagot közre adó Tőke tanár úr.

Tanítványa, Vicei könyve nem arról szól, hogy jeles elődje, Tőke István figyelme átsiklott volna valamelyik Zenta környékén megessett sztorin, hiszen az adoma és az anekdota lévén az írásos mellett orális, tehát elmondással is terjedő műfaj, egy-egy történet bármely beszélgetés során létrejöhet, és továbbhagyományozódhat. Így van ez ebben a könyvben is, néha az a fontosabb, hogy ki meséli a történetet, mint az, hogy mit mesél, ugyanakkor az elbeszélő maga is anekdota hőségévé, szereplőjévé válik. Mindezt tetőzi, hogy Vicei egyes

történeteket egyenesen saját maga köré épít, élményeit és tapasztalatait viszi be az anek-

dotákba. Ez a magatartása jelen van költészetében, novellisztikájában, tárcáiban egyaránt, így az sem különös, hogy az olyan személyes műfajok állnak igazán közel hozzá, mint a levél, az emlékirat. Nem csoda hát, hogy az idők során a műbírálók véleményétől megtépázott híru-rangú adomázás értékének visszanyerését célzó munkájában is kiemelt helyet nyer a személyes érintettség.

Természetesen az adoma klasszikus formájával is találkozunk a gyűjteményben, miként a kötet ajánlójában, illetve a hozzá csatolt kisesszében áll, a történetek „alakjai között van órás, borbély, kocsmáros, kapzsi orvos, tanár, fondorlatos festőművész, gügye politikus, esendő ügyvéd...” Inkább típusként, mint konkrét személyként, még ha nevükön is nevezi őket a szerző. A kötet első ciklusát olvasva úgy véltem, kibontakozik előttem Zenta térképe, pontos helyrajzi képet kaptam a korabeli állapotok szemléltetése mellett. Viszont nem ez volt a szerző szándéka, miként jelzi is, a zentainak tartott adomák némelyike voltaképpen variáns, sőt vándormotívum is egyben.

Sokkal inkább a konkrét személyekhez fűződő történetekre hegyezte ki tollát a szerző, vagyis az adomák helyett az anekdotákra, amelyek ugyanúgy zentai gyökerűek mint az előzők, ugyanis vagy helybeliek a szereplők, vagy az adatközlők, az események a városban

történetek, esetleg ott hallotta őket a szerző. Meg kell jegyezni, a jelen kötet a szerző gyűjtésének jószerével csupán a felét tartalmazza.

Tudni kell, nem egyszerű gyűjteményről van szó, amiben akár meg is számozhatnánk az anekdoták variánsait, és így fűzhetnénk föl őket a népköltészet végtelen fonálára, hanem egyfajta szépiroi beavatkozás révén történő átértelmezésükről, egyéni formába illesztésükről beszélhetünk, ugyanis „az írásoknak nagyjából a fele tekinthető valódi adomának, míg a többi a humoreszk, a novella és a tárca elegye” – miként írja a szerző a gyűjteményhez csatolt, tanulmány értékű záró szövegében, vagy ahogy egyik anekdotájában fogalmaz: „A történet nem a jólérsültségen, nem a tényyszerű, hiteles leírás alapján; sokkal inkább a szépiítő, színező, avagy torzító képzelet szövi a – kedvünkre való – mesét.”

A meséléshez avatott adatközlői is akadtak: Lázár Ervin, Zilahy Lajos, Szloboda János, Tripolszky, meg Benes József, aki nem csupán jeles képzőművész, hanem eleven adomátár.

A kötet sajátosságát színesíti, hogy két álmoleírát is tartalmaz, amelyek szembe mennek az álmfejtés lélektani sémáival, illetve „önbeirodalmazó” fragmentumokat tartalmaz, amelyek a szerző személyes élményeiből építenek anekdotikus történeteket, így az elbeszélőt helyezik az elbeszélő pozíciójába, voltaképpen

föltárva, hogyan is születik – manapság is – a rurális és az urbánus világ jellegzetességeit tovább vivő, izgalmas, csattanós történet, ami, szépirodalmi megformáltsága mellett akár orális mivoltában is szórakoztathatja a nem csupán pikantériára szomjazó társaságot.

S még valami. Vicei írja utószónak is értelmezhető tanulmányában: „Tudatosan mellőzöm a tudós gyűjtők nyelvi pedantériáját, de még ténybeli hitelességre sem törekedtem: célom: elbeszélőként költeni szépprózai műalkotásokat.” Ennek érdekében megtartotta saját nyelvi készletét, szóalkotásai és szófüzései nem a témához alkalmazkodnak, hanem a szépiro nyelvi világába vonzzák a motívumot, a témát. Egy helyen például a fölkcagok szót fölkcagzok formában írja, ami akár köthetőne valamiféle korhűséghez, akár nem. Lényegtelen. Miként az is, hogy a kötetkezdő fejezet címét pont zárja le: MISKULANCIA. Nekem tetszik, mert még Arany János is így, ponttal a végén írta alá kéziratát: ez vagyok, és punktum.

Azt viszont nem értem, hová tűnt a többi fejezetcím végéről a pont. Vagy miként került az első mögé egyáltalán. Már látom, ebből újabb anekdota születik. (Vicei Károly: Adomás történetek és álmok. Hét Krajcár Kiadó. Budapest, 2016, 160 oldal, 2200 Ft)

Fekete J. József

Felettebb művelt tamburások

■ A nyelv kiváló művészeivel is megeshet, hogy ízlése megreked egy ponton, s a csúcsra törő titánok „szövegköttyvalékát” nem veszi be a gyomra. Bizalmas kolléga előtt az egykor Nobel-díjra ajánlott agg Füst Milán így minősíthette az „ős-istenasszony vaginájáról locsogó” poétának a szóalkotások dzsungeléről s a hasonlatok óceánjáról elhíresült Juhász Ferenc költőt. A zseni elszigetelt értetlensége nem akadályozta meg Juhászt abban, hogy az elsők közé verekedje magát az Olümposzon. Világnagyságokkal – Corsóval, Ginsberggel – együtt emlegették, tartós utóélettel kecsgettették a műveit tárgyaló tankönyvek, versei a lapok előkelő helyén pompáztak, s azzal is ízlést diktált, hogy folyóiratot főszerkesztett. Persze benne is munkált az alkotói ihlet örök hajtóereje; a hiúság.

Amikor a hatvanas-hetvenes évek táján délvidéki druszája és költőtársa Fehér Ferenc a maga automobilján kalauzolta tájainkon, Juhász őszinte komolysággal intette gondos vezetésre soförét, mert micsoda malőr lenne, ha ő, a koszorús költő, egy kisebb kaliberű kolléga hibájából szenvedne balesetet?

A komázásnak kissé érdes stílus tuskéit vendéglátó házigazdaként a zentai művészeti közíró és múzeumigazgató Tripolszky Géának is el kellett viselnie, pedig mindent elkövetett, hogy a hírneves látogató kedvében járjon. Polcáról leemelt a szaporán megjelenő, díszes Juhász-kötetek közül hármát is – lám, neki megvannak! – és dedikálást kért. Ám a poéta eltaszította a könyveket. Tripolszky néprajzosként is csillogni próbált; saját gyűjtésű dalt kezdett zengeni, mire csak legyintett a vendég. – Ne óbégass, bakkecske, tölts inkább bort!

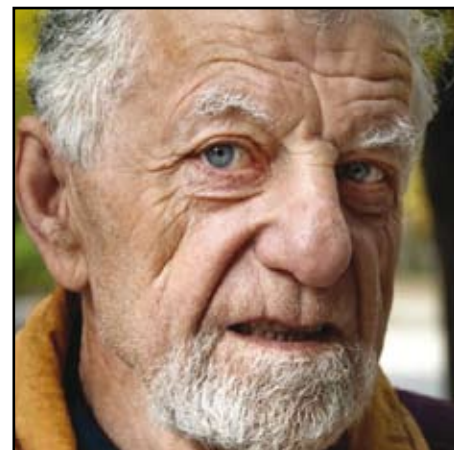
Fehér Ferenc megszeppenten lapult, csak a szintén jelen lévő Benes József festő próbálta menteni a helyzetet; portyát javasolt egy zenés, hangulatos külteki vendéglőbe. A fondorlatos ceremóniamester, Benes előbb nyitott be a vasút menti Boross-kocsmába, hogy kikémlelje, helyén van-e a zenekar. Ott is volt hiánytalanul a kopasz tamburások veterán truppja, és festőnk – ismervén Juhász Feri kedvenc nótáját – odarikkantotta: „Cserebogár, sárga cserebogár!” Csak ezután lépett be, és foglalt helyet a társaság. De már az ajtónyikordulás pillanatában kórusban felhangzott a „Cserebogár...!”, pengetés és széles mosoly kíséretében.

Benes azzal koronázta meg beugrató csínyét, hogy táncot mímelve a zenélők mellé lejtett, s odasúgta a primásnak: „Magyarország leghíresebb költője, Juhász Ferenc van itt!”

A hatás tökéletes volt. A meghatott vendég meg akart győződni arról, hogy nem véletlen összejátszásról van-e szó, s megkérdezte a főnöknek vélt muzsikust.

Maguk éppen az én nótámmal fogadtak, tán csak nem tudják, hogy ki vagyok?

Már hogyné tudnánk! – csillan meg a fény a ravasz róka cvikkerén. – Nemde a legnagyobb élő magyar költőhöz, Juhász Ferenchez van szerencsénk?

A szerző portréját Vírág István készítette

Védendő védtelenek: a cserszömörce

■ A legutóbbi jégkorszak utáni enyhébb klíma a növény- és állatvilág számos fajának teremtett új lehetőségeket és könnyítette megtelepedésüket az éghajlatilag számukra kedvezővé váló területeken. Mások mellett így jutott el hozzánk az elterjedésének északi határát a Kárpát-medencében elérő cserszömörce vagy sárga cserszömörce (*Cotinus coggygria*). A lombfakadás után május második felétől július elejéig virágzó növény természetes állományai leginkább hegyvidékeinken – Északi- és Dunántúli-középhegység, valamint a Dél-Dunántúl (Mecsek, Villányi hegység, Belső-Somogy lankái) – lelhetők fel, emellett parkokban dísznövényként is sokfelé – például Baja közterületein – jól érzi magát. Az élőhelyet tekintve hazánkban a sík és hullámos felszínű, karsztos és sziklás kibúvású ritkás erdők a faj tipikus előfordulási helyei. A cserszömörce a vázolt közép-európai elterjedés mellett leginkább a szubmediterrán éghajlati jellemzőkkel bír – Dél Európától Kína középső részéig húzódó – területeken figyelhető meg. A XVII. század második felétől tőlünk északabbra is próbálkoztak meghonosításával kertekben, azonban hidegebb teleken rendszerint elfagyott.

A cserszömörce a meleg és világos termőhelyeket kedveli

A szömörcefélék (*Anacardiaceae*) családjába tartozó és akár 3-5 méter magasságot elérő cserje ágai szétágazóak, jellemzően felfelé fordulóak és a kialakuló korona többé-kevésbé gömbölyded formájú. Kedvező körülmények esetén – például ha a növény több vízhez jut – kisebb fává is növekedhet. A hosszú nyélen ülő 3-8 centiméter hosszúságú és 2-5 centiméter szélességű tompa csúcsú levelek szórt állásúak, szélesen elliptikusak-tojásdadok; színük felül sötétzöld,

fonákrészük ezzel szemben kékeszürke. A sárgásfehér, kisméretű, laza bugákban kifejlődő és legszebb arcukat májustól júliusig mutató virágok közül nem kevés a meddő, amelyek még a kinyílás előtt leesnek. Ezek kocsánya ősze bíborvörösé válik és tollas szőrzetükkel parókához hasonlítanak (innen ered a parókafa népi elnevezés), így válhattak a kertek és parkok kedvelt dísznövényeivé. Az augusztusban beérő, barna színű csonthéjas termések hossza 4-5 milliméter, formájuk lapított körtéhez hasonlít és szeptemberben hullnak le.

Rác János 2010-ben megjelent *Növénynevek enciklopédiája* című munkája foglalkozik a szömörce szó eredetével (197. oldal): a *Magyar Oklevél-szótár* szerint 1282-ben bukkant fel a *Zemerche* elnevezés; Benkő József 1783-as *Nomenclatura Botanicájában* a *szömörtze* szerepel; 1792-ben Baróti Szabó Dávid *Kisdéd szó-tár* című kiadványa *szemeritze* formában említi; Veszelszki Antal 1798-ban megjelent *A – növény-plánták – országából való erdei, és mezei gyűjtemény, vagyis fa- és fűszeres könyv* szerint *szömörtze-fa*; míg az 1813-ban kiadott *Orvosi Fűvész Könyv* című munkájában Diószegi Sámuel a *szömörtze* megjelölést használja. Népi elnevezéseit és társneveit legteljesebben Hoffmann Károly és Wagner János 1907-ben megjelent *Magyarország virágos növényei* című könyvében gyűjtötte össze (64. oldal): „*iszkumpia, szkumpia, parókafa, sárga szömörce, szemerce cserszömörce, timárfa, szumak*”.

A növény nevében a cser előtag jelzi, hogy cserzőanyaggal bír (ezt leveléből és kérgéből vonják ki). Említett tulajdonságát már az ókorban is hasznosították: a szattyán valamint a kordován készítésénél alkalmazták. A felsoroltak mellett fája és gyökere bevált kelme-festéskor, innen ered a *magyar sárgafa* vagy *fisetfa* (*visetfa*) elnevezés.

Előzőeken túl a cserszömörce nyári leveleiből készített főzet alkalmas orvosi célokra is. Belsőleg hatásos kezelhető vele a bélhurut, valamint a bél- és gyomorvérzés; külsőleg öblögetésre használják fogínygyulladás és torokbántalmak ellenében; aranyér panaszok esetén ülőfürdők kiváló hatóanyaga; előzőeken túl a levél magas tannintartalma csökkenti a vérnyomást. A cikkünkben már említett *Növénynevek enciklopédiája* szerint a növénynek egykor afrodisziákus – azaz nemi vágyat és aktivitást serkentő – hatást tulajdonítottak, amelyet már Wolfram von Eschenbach is megírt-megénekel az 1200-

Közelkép a növényről

as évek elején született és a Szent Grállal kapcsolatos művek közé sorolt *Parzival* című lovagi eposzában.

A cserszömörce azon növényeink közé tartozik, amelyet hatóanyagai alapján továbbra is felhasználásra érdemesnek tarthatunk és érdekessége miatt kertjeinkben javasolt megtelepítenünk. Egyúttal szeretnénk megjegyezni, hogy célzott felhasználása esetén mindenképpen javasoljuk a részletek tekintetében szakemberek tanácsát kérni.

Nebojszki László

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, Sarlós István, Sipos Loránd,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számalszám: 11732033 20030119

Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!